

ZBIÓR
ARTYKUŁÓW NAUKOWYCH

FILOLOGIA, SOCJOLOGIA I KULTUROZNAWSTWO.
NOWOCZESNE BADANIA PODSTAWOWE I
STOSOWANE.

SOPOT (PL)

30.07.2016 - 31.07.2016

U.D.C. 316+8.2+8.1.1.1.1.1 +8.0.1.8+082

B.B.C. 94

Z 40

Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Druk i oprawa: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Adres wydawcy i redakcji: 00-728 Warszawa, ul. S. Kierbedzia, 4 lok.103

e-mail: info@conferenc.pl

Zbiór artykułów naukowych.

Z 40 Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej " FILOLOGIA, SOCJOLOGIA I KULTUROZNAWSTWO.

NOWOCZESNE BADANIA PODSTAWOWE I STOSOWANE." (30.07.2016 -

31.07.2016) - Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2016. - 64 str.

ISBN: 978-83-65608-03-1

Wszelkie prawa zastrzeżone. Powielanie i kopiowanie materiałów bez zgody autora jest zakazane. Wszelkie prawa do materiałów konferencji należą do ich autorów. Pisownia oryginalna jest zachowana. Wszelkie prawa do materiałów w formie elektronicznej opublikowanych w zbiorach należą Sp. z o.o. «Diamond trading tour». Obowiązkiem jest odniesienie do zbioru.

nakład: 50 egz.

"Diamond trading tour" © Warszawa 2016

ISBN: 978-83-65608-03-1

WSPÓŁORGANIZATORZY:*Virtual Training Centre "Pedagog of the 21st Century"**Global Management Journal***KOMITET ORGANIZACYJNY:**

W. Okulicz-Kozaryn (Przewodniczący), dr. hab, MBA, profesor, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Polska;

A. Murza, (Zastępca Przewodniczącego), MBA, Ukraina;

E. Ageev, д.т.н., профессор, Юго-Западный государственный университет, Россия;

A. Горюхов, к.т.н., доцент, Юго-Западный государственный университет, Россия;

A. Kasprzyk, dr, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. prof. S.Tarnowskiego w Tarnobrzegu, Polska;

L. Nechaeva, PhD, Instytut PNPУ im. K.D. Ushinskogo, Ukraina;

M. Ордынская, профессор, Южный федеральный университет, Россия;

S. Seregina, independent trainer and consultant, Netherlands;

M. Stych, dr, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Polska;

A. Tsimaeyu, PhD, associate Professor, Belarusian State Agricultural Academy, Belarus;

A. Malovychko, dr, EU Business University, Berlin, London, Paris, Poznań, EU.

KOMITET NAUKOWY:

W. Okulicz-Kozaryn (Przewodniczący), dr. hab, MBA, profesor, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Polska;

Jadwiga Glumińska-Pawlic, dr. hab, profesor, Uniwersytet Śląski, Polska;

В. Куц, д.т.н., профессор, Юго-Западный государственный университет, Россия;

J. Kaluža, dr. hab, profesor, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Polska;

Р. Латыпов, д.т.н., профессор, Московский государственный машиностроительный университет (МАМИ), Россия;

И. Лемешевский, д.э.н., профессор, Белорусский государственный университет, Беларусь;

J. Rotko, dr. hab, profesor, Instytut Nauk Prawnych PAN, Polska;

T. Szulc, dr. hab, profesor, Uniwersytet Łódzki, Polska;

Е. Чекунова, д.п.н., профессор, Южно-Российский институт-филиал Российской академии народного хозяйства и государственной службы при Президенте Российской Федерации, Россия.

SPIS /СОДЕРЖАНИЕ

1. Білавич Г.В., Вістовська Р.І.....	5
РИТОРИЧНИЙ АСПЕКТ УРОКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	
2. Vysotska O.	10
ACADEMIC DISCOURSE STUDY IN HEE	
3. Мусійчук С.М., Корда А.	13
КОНТРАСТИВНИЙ АНАЛІЗ ГРАМАТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ ЧАСУ ФРАНЦУЗЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ДІЄСЛІВ	
4. Мусійчук С.М., Спаська Н.	17
ГНОСЕОЛОГІЧНА ФУНКЦІЯ МОВИ	
5. Kovalenko R.V.	20
METAPHORICAL REPRESENTATION OF CONCEPT WAR IN ENGLISH-SPEAKING DISCOURSE	
6. Пильгуй Н.Н.	24
ИНТЕРНАЦИОНАЛЬНЫЕ СЛОВА В АНГЛОЯЗЫЧНОМ НАУЧНОМ АГРОТЕХНИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ	
7. Котлярова В.Ю., Куликова Л.А.	28
КОМУНІКАТИВНИЙ МЕТОД ЯК ЗАСІБ НАВЧАННЯ МОТИВОВАНОГО ГОВОРІННЯ	
8. Якубовська М. Г.	31
ДОКУМЕНТНО-ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ ОСНОВ ДІЯЛЬНОСТІ КОМУНАЛЬНИХ ТЕЛЕВІЗІЙНИХ ЗМІ	
9. Куцин О.Т.	38
КОНТЕКСТУАЛЬНА ПОЛІСЕМІЯ ПІД ВПЛИВОМ ПЕВНИХ КОМУНІКАТИВНИХ УМОВ	
10. Надточій Ю.М., Олійник Л.В.	43
ПРАГМАТИЧНА ЗНАЧИМІСТЬ ПОЛІТИЧНОГО ТЕКСТУ	
11. Дрозд Т. М.	47
ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ	
12. Жаданов Ю.А.	55
ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИЗУЧЕНИЯ УТОПИИ	

ПОД-СЕКЦИЯ 1. Литературоведение.

Білавич Г.В.

доктор педагогічних наук, доцент
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Вістовська Р.І.

магістрант
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

РИТОРИЧНИЙ АСПЕКТ УРОКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Ключові слова: риторика, риторизація, урок української мови, молодші школярі, риторичні вміння.

Keywords: rhetorisation, Ukrainian language lesson, younger students, rhetorical ability.

XXI сторіччя порушує перед українською освітою нові вимоги та завдання, що актуалізуються у зв'язку з розвитком демократизації, духовно-інтелектуального відродження української нації. Отож нині гостро постає потреба в людях особистісного типу, які уміють майстерно послугоуватися словом, самостійно і творчо мислити, що забезпечує їм високий рівень мисленнево-мовленневої діяльності. Тому нагальною постає проблема риторизації освіти, під якою розуміємо комплекс теоретико-методологічних заходів «проникнення» риторики в тіло інших дисциплін і її «вростання» в усі ланки педагогічного процесу. Відповідно риторичний аспект вивчення української мови полягає у формуванні практично значущих мовленнево-комунікативних умінь і навичок, які допоможуть молодшому школяреві ефективно висловлювати свої думки у словесній формі.

Актуальність формування риторичних умінь учнів полягає в тому, що молодший шкільний вік – це час, коли відбувається становлення, розвиток і закріплення особистісних якостей дитини, формується бачення навколишнього світу, культури мовлення і спілкування, розвиваються організаторські здібності, самостійна діяльність школяра, його образне та творче мислення тощо. Формуванню в молодших школярів риторичних умінь присвячені пра-

ці В. Науменко, М. Захарійчук, у яких автори подають розробку заняття з риторики для 2 класу, визначають зміст основних риторичних понять: логічна і мовна культура, точне мовлення, лексичне і фразеологічне багатство, правильне мовлення, говорити виразно, техніка мовлення, культура [3, 13-16].

На нашу думку, уведення елементів риторики в тканину уроку з літературного читання (як супровідного матеріалу) сприятиме: а) розвитку влучного, логічного, психічно багатого та образно-піднесеного мовлення учнів; б) формуванню культури спілкувальної поведінки щодо звукової сторони мовлення і його змістової сторони; в) вихованню художньо-вербальної творчості [1, 66].

Завдання вчителя полягає в тому, щоб навчити молодших школярів спілкуванню та взаємодії в різних життєвих ситуаціях: увічливо ставитися до співрозмовника, цінувати й розуміти іншу точку зору, дбайливо ставитися до слова, вміло й доречно використовувати його у власному мовленні, формувати уміння вербального і невербального спілкування, закладати підґрунтя свідомого творчого ставлення до спілкування. У процесі мовленнєвої практики дитина оволодіває фонетичною будовою і лексикою, засвоює закономірності словозміни й словотворення, логіку і композицію висловлення, відшліфовує виразність свого мовлення [2, 158].

Особливу увагу на уроках читання учитель повинен звертати на техніку мовлення, логіку читання та емоційно-образну виразність як важливі ознаки риторичної культури особистості. В основі розвитку техніки мовлення молодших школярів повинні лежати вправи з розвитку і контролю дихання, дикції та голосу [1, 66]. Вважаємо, що такі вправи потрібно проводити на всіх уроках літературного читання. Необхідно виділяти на них до 5 хвилин. Тут можна скористатися підручником О.Савченко «Літературне читання: підруч. для 2 кл.» [4]. До прикладу, для розвитку дихання можна використовувати такі завдання:

1. *Секундний видих – вдих на «раз» – пауза «два» – видих при вимовленні звукосполучення чи складів: ба, бо, бу; ма, мо, му; че-ре-па-ха, за-ві-рю-ха тощо. Можливі варіанти цієї вправи видих на вимові слів ду-би, до-би тощо.*

2. *Секундний видих. Після паузи вдих – прочитати на видиху першу частину загадки; знову – пауза – вдих і на новому видиху читати другу частину [1, 67].*

Бачити – не бачить, (вдих)

Чути – не чує, (вдих)

Мовчки говорить, (вдих)

добре мудрує... (Леонід Глібов) [4, 6].

Особливу увагу на уроках читання варто приділяти розвитку голосу учнів, зокрема таких його властивостей, як а) повнозвучність – невимущена вільна звучність на противагу крикливості або напруженій звучності; б) милозвучність – тобто чистота і свіжість тембру (без сторонніх призвуків хрипіння сипіння та ін.); в) мелодійність – здатність голосу відхилятися за певними законами вгору, униз, установлюватися на середньому рівні, знову підвищуватися і падати тощо; г) злитність – здатність голосу зберігати свою звучність у великому приміщенні; здатність виділятися на тлі інших звуків; г) гнучкість здатність легко й швидко змінюватися за висотою, тривалістю звучання і тембром; д) висота (звуковисотність) – якомога повніше використання мелодійного діапазону голосу, доступне розширення звукових можливостей; е) об'єм або діапазон – кількість доступних для відтворення нот; залежить від наявних у голосі відносних нот і тонів; є) сила – повноцінність, компактність звуків визначається тим простором який звук повинен заповнити ж) тривалість (темп) – збереження позитивних властивостей голосу в різноманітних формах використання його під час мовлення (темп повільний – середній – швидкий і їх відтінки) [1, 69].

Важливо також, щоб учитель навчив дітей володіти голосом, читати з потрібною швидкістю, інтонацією і звучністю. Для цього рекомендуємо такі вправи.

1. Прочитати вірш, використовуючи вказівки.

Хто сьогодні зірка в класі?

<i>Сьогодні Василько найкраще читав,</i>	<i>– тихо</i>
<i>А Ігор найкраще усіх звеселяв,</i>	<i>– голосніше</i>
<i>Оленка у танці весь клас здивувала –</i>	<i>– дуже голосно</i>
<i>А Віра задачі усі розв`язала.</i>	<i>– тихіше</i>
<i>Хто зіркою буде у класі сьогодні?</i>	<i>-дуже голосно, протяжно</i>
<i>Одну обирати ми зірку незгодні –</i>	<i>– спокійно</i>
<i>Ми завтра ще більше здивуємо вас:</i>	<i>– голосно</i>
<i>Хай сяє, мов небо, наш зоряний клас!</i>	<i>– голосно, але тихіше від попереднього [4, 8].</i>

Починаючи з перших уроків читання, учителям необхідно стежити, чи учні правильно вимовляють звуки, інтонують, наголошують слова, читають у потрібному темпі. Також потрібно уникати монотонного мовлення, ковтання

останніх складів у словах. Молодших школярів слід учити проникати в думки, настрої, переживання, якими насичено художній твір. Ідеться про розвиток творчого бачення різних варіантів і відтінків одного і того ж тексту; творчої позиції (ставлення учня до когось чи чогось); творчої пози (перевтілення творчою уявою в героя твору); відчуття музичності поетичної мови та мовних звуків і вміння відтворити їх музичність; відчуття установки поета на звук чи окремі звуки, відчуття краси художнього засобу; творчий намір учня (які почуття хочу викликати у слухачів) [1, 70].

Щоб сприяти успішному виконанню педагогічних завдань щодо риторизації навчального процесу в початковій школі, мовлення вчителя повинне відповідати певним вимогам, тобто мати певні комунікативні якості. Так, вимога правильного мовлення педагога забезпечується його нормативністю (відповідністю мовлення педагога до норм сучасної літературної мови – акцентологічних, орфоепічних, граматичних та інших), точністю слововживання; виразністю мовлення (образність, емоційність, яскравість тощо). Засвоєння норм літературної мови – тривалий процес, який починається з раннього дитинства і триває упродовж усього свідомого життя. Тому не лише бездоганне знання свого предмета, не лише педагогічна майстерність, досконалість методичних прийомів, але й словесно-естетичний рівень педагогічних знань формує особистість учня.

Отже, риторизація уроку української мови в початковій школі передбачає формування практично значущих мовленнєво-комунікативних умінь і навичок, які допоможуть учневі ефективно висловлювати свої думки у словесній формі.

Література

1. Бондаренко Г.Л. Використання елементів риторики на уроках читання в початковій школі / Г.Л. Бондаренко // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / Ред. кол.: Н.С. Побірченко (гол. ред.) та інші. – К. : Науковий світ. – 2004. – Вип. 10. – С. 66-71.
2. Єрмак В. Використання елементів риторики на уроках літературного читання у початкових класах / В. Єрмак // Актуальні проблеми формування риторичної особистості вчителя в україномовному просторі: збірник наукових праць (за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції 23 квітня 2015 р.) / За ред. проф. К. Я. Климової. – Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – 220 с.

3. Науменко В. Формування в дітей уміння говорити майстерно / В. Науменко, М. Захарійчук // Початкова школа. – 2002. – №10. – С. 13-16.
4. Савченко О.Я. Літературне читання: підруч. для 2 кл. / О.Я. Савченко. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2012. – 160 с.

Ol'viya Vysotska

teacher of foreign

Languages department for humanities, Lviv

Ivan Franko National University

ACADEMIC DISCOURSE STUDY IN HEE

Key words: academic discourse, psychological discourse, academic study, stratification, labelling, educational process, linguistics, relevance, foreign languages, communication, inference, cohesion, coherence, shift, HEE (Higher Educational Establishment).

Academic study is based on acts of classification (stratification), and the building of knowledge and interpretations is very largely a process of defining boundaries between concepts (conceptual classes), and of naming (labelling) those classes and the relationships between them. Thus, it is important, while analysing discourse to remember that very often it is 'making inferences about inferences'. Hence the classification becomes possible only through language, we need to examine it. Seen this way, we distinguish between meanings of the observers, and of the participants. We are to speak here about the social significance of discourse (language in use). It lies in the relationship between linguistic meanings and the wider context (social, political, cultural and in other characteristics of interaction). That is why language ceases to be a neutral medium for the transmission and reception of preexisting knowledge. It is the main ingredient in the very constitution of knowledge. Many disciplines, sooner or later, have come to understanding the

structuring potential of language, as part of their own investigations. There was the shift in the social sciences often referred as the 'linguistic turn', but it is being experienced in academic study more generally.

All the same, it is not as if linguistics, 'the scientific study of language', has always provided the most appropriate means of studying knowledge-making processes and their social implications.[1] Linguistics has tended to be an inward-looking discipline. It has not always appreciated the relevance of language and discourse to people other than linguists. The dominant traditions in linguistics, one could say until at least the 70s, were particularly narrow, focusing on providing good descriptions of the grammar and pronunciation of utterances at the level of the sentence. Considerations of meaning in general, and particularly of how language, meaning and society interrelate, are still quite recent phenomena. Discourse analysis is therefore a relatively new area of importance to linguistics too, which is moving beyond its earlier ambitions to describe sentences and to gain autonomy for itself as a 'scientific' area of academic study. Under the heading of discourse, studies of language have come to be concerned with far wider issues. Discourse linguists analyse, for example, the structure of conversations, stories and various forms of written text, the subtleties of implied meanings, and how language in the form of speech interacts with non-linguistic (e.g. visual or spatial) communication. Under the headings of cohesion and coherence they study how one communicative act or text depends on previous acts or texts, and how people creatively interact in the task of making and inferring meaning. We consider some of these main developments, in linguistics and in other disciplines, in more detail in our classes.

So discourse has gained importance through at least two different, concurrent developments – 1) a shift in the general theoretical studies (theorising of knowledge); and 2) a broadening of perspective in linguistics. Our investigation of psychological discourse includes extracts from many of the most influential original writings on discourse, both theoretical and applied ones. Language studied as discourse opens us numerous possibilities in different branches for the critical investigation of social, cultural and political sides of life.

A good understanding of discourse and its analysis is essential not only for students of linguistics, but also for all the other students. Virginia Woolf, for example, strove to invent 'a system that did not shut out' and to unify psychological and spatial, vital and formal values. We are to speak here about 'colour words' (mainly adjectives), but when they are liberated from nouns, as 'blue' can become a noun itself, 'color words' are not so limited. In 'To the Lighthouse', 'first, the pulse

of colour flooded the bay with blue, and the heart expanded with it and the body swam. 'Optically, blue opens a space for perception and meditation; as red is always active, so blue is always passive, from the point of view of material space, but from the point of view of spiritual immateriality, blue seems active and red passive. Blue is a power like that of nature in winter. Blue beckons our spirit into the infinite distances of spirit'.[2]

References

1. Яхонтова Т.В. Основи англомовного наукового письма: Навч. посібник для студентів, аспірантів і науковців. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2002.- 220 с.
2. Virginia Woolf. THE WAVES- Kent, UK: Wordsworth Edition Limited, 2000. – 172 p.

Мусійчук С.М.

к.п.н., доцент,

Корда А.

студентка

Національний університет біоресурсів
і природокористування України**КОНТРАСТИВНИЙ АНАЛІЗ ГРАМАТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ ЧАСУ
ФРАНЦУЗЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ДІЕСЛІВ**

Ключові слова: контрастивний аналіз, граматична система, інтерференція, граматична категорія часу, дієслово

Key words: contrastive analysis, grammatical system, interference, grammatical category of tense, verb

«Той, хто не знає іноземних мов, нічого не знає й про свою рідну» – це висловлювання великого Йогана Гете найкращим чином характеризує важливість вивчення іноземних мов, яке не можливе без порівняльного аналізу граматичних систем рідної мови і тієї мови, якою оволодівають. Цей аналіз покликаний усунути негативний вплив – інтерференцію – рідної мови. Ще Л.В. Щерба зазначав, що усунути рідну мову під час навчання іноземної ніколи не вдається, бо вона існує в свідомості учня [3]. Однак рідну мову не слід розглядати тільки як заваду або причину інтерференції. Вона може служити основою для аналогії. «Принцип зіставлення – це один із найефективніших прийомів поступового усунення негативного впливу рідної мови» [1, с. 21].

Категорія часу є однією з базових характеристик дієслова, що характеризується максимумом категорій у порівнянні з іншими частинами мови: йому притаманні категорії особи, числа, часу, відміни, виду, стану і, частково, роду (остання з категорій реалізується в особових формах).

Граматична категорія часу має своєю функцією локалізацію дії на часовій вісі. Вона віддзеркалює найзагальніші часові значення: відношення дії до моменту мовлення та іншої дії. Час іде за напрямом від минулого до майбутнього, крапкою відліку, що їх розділяє, є теперішнє, таким чином, складаються три часових плани: минуле, теперішнє, майбутнє.

Граматичний час відрізняється від фізичного. Реального теперішнього часу не існує: це лише крапка зустрічі минулого та майбутнього. Однак, граматичний теперішній час охоплює відрізок, що вміщує в собі частину минулого і майбутнього.

В усіх мовах, де є категорія часу, основним її значенням є відношення моменту дії до моменту мовлення.

Більшість мов має три часи: теперішній, минулий та майбутній. Це абсолютні часи. Окрім них у деяких мовах є спеціальні “відносні” часи, що позначають дію відносно до моменту мовлення (передминулий час, передмайбутній, майбутній у минулому і т.д.).

У *французькій* мові визначення системи часів ставить ще більш складні питання. Маємо три категорії: минуле, теперішнє, майбутнє. Дієслівні форми розподілено тут нерівномірно: маємо один теперішній час (présent), три майбутніх (future simple, antérieur, immédiat) та ряд минулих (passé composé, imparfait, passé immédiat, simple, antérieur, passé et futur immédiat dans le passé, futur et passé antérieur dans le passé). Теперішній час у французькій мові займає центральне місце в системі часів дієслова; це неозначена морфологічно та функціонально форма: у разі нейтралізації вона замінює інші форми.

Бачимо, що на відміну від української, французька мова має більш розвинену систему часових форм. Крім абсолютних часів, у *французькій* мові існують відносні часи, що утворюють категорію часової співвіднесеності. Вона виражає порядкові відносини між діями і включає три субкатегорії: одночасність, передування, слідування. Форми, що виражають це значення, мають назву відносні часи.

Таблиця 1

Часовий план	Часова співвіднесеність		
	передування	одночасність	слідування
Майбутнє (B)	Futur antérieur	_____	_____
Минуле (C)	Plus-que-parfait Passé antérieur Passé immédiat dans le passé	Imparfait	Conditionnel présent Futur immédiat dans le passé
Слідування в минулому (D)	Conditionnel passé	_____	_____

З таблиці можна зробити такі висновки:

а) найбільша кількість форм існує для плану минулого і для передування. Одночасність і слідування виражаються спеціальними формами лише в плані минулого; в плані майбутнього *futur simple* означає і одночасність, і слідування;

б) існують спеціальні форми (складні часи) виключно для позначення передування; для вираження одночасності і слідування використовуються у другорядних функціях інші форми (*imparfait, conditionnel*);

в) категорія часової співвіднесеності охоплює не лише складні дієслівні форми, але і більш широке коло форм.

Як приклад, спробуємо зіставити категорію часу українського та французького дієслова. Із категорією часу пов'язане значення часової дистанції (контактності дії). Вона вказує на близькість дії до моменту мовлення або до часу іншої дії, яке максимально може містити чотири грами: дуже близько, близько, далеко і дуже далеко. Ця часова дистанція представлена у французькій мові в минулому та майбутньому часі. Значення часового співвідношення у французькій мові значно ширше ніж в українській. Воно включає не тільки передування, але й одночасність та наступність. Більш диференційованим є значення передування та план минулого. Для вираження передування французька мова має спеціальні часові форми : *Plus-que-parfait, Passé antérieur*, для вираження значення одночасності та наступності використовуються форми, для яких дані значення не є основними чи єдиними (*Futur dans le passé, Imparfait*). В українській мові немає особливих дієслівних форм для вираження часового співвідношення і ці значення передаються лексичними засобами: тільки-но, як тільки, у цю ж хвилину, зразу, щойно, ледве, ледь, негайно тощо. Однак для вираження одночасності використовується теперішній час, а передування – минулий.

Він сказав, що читає цю книгу. – Il a dit qu'il lisait ce livre.

Він сказав, що читав (прочитав) цю книгу. – Il a dit qu'il avait lu ce livre.

Категорія часу пов'язана також із результативністю, яка характеризує наявність чи відсутність результату описаного факту, що мав місце раніше. Це стосується в першу чергу української мови, де часові форми тісно пов'язані із категорією виду. Із цим пов'язана найбільша кількість помилок: французька мова використовує опозицію часових форм, а українська – доконаний чи недоконаний вид дієслова.

Часові форми можуть бути протиставлені також і за іншими параметрами:

- а) актуальність/неактуальність (passé composé/passé simple);
- б) часовий інтервал (passé composé/passé immédiat);
- в) доконаність/лінійність (passé simple/imparfait) [2].

Враховуючи результати контрастивного аналізу й аналізу помилок, можна відкоригувати програми з навчання іноземної мови та укласти ефективні підручники. Результати контрастивної лінгвістики можна застосувати у складанні навчального матеріалу для всіх вікових груп, будуючи його з урахуванням рідної мови.

Література

1. Кочерган М.П. Основи зіставного мовознавства: Підручник / М.П. Кочерган. – К. : Видавничий центр «Академія», 2006. – 424 с.
2. Індивідуальні завдання для самостійної роботи студентів 1 курсу з дисципліни «Порівняльний аналіз граматичних систем рідної та іноземної мов» // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://refdb.ru/look/2397227-p4.html>
3. Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность / Л.В. Щерба. – Л.: 1974. – 343 с.

Мусійчук С.М.

к.п.н., доцент,

Спаська Н.

студентка

Національний університет біоресурсів
і природокористування України

ГНОСЕОЛОГІЧНА ФУНКЦІЯ МОВИ

Ключові слова: мова, засіб спілкування, абстрактне мислення, пізнавальна діяльність, мовна модель дійсності

Key words: language, means of communication, abstract thinking, cognitive activity, linguistic model of reality

Існування численних мов, що значно відрізняються одна від одної за своєю граматичною будовою та лексичним складом, слугувало підставою для виникнення теорій, що вважають мову визначальним фактором стосовно мислення, його пізнавальної діяльності. У тій чи іншій формі подібні теорії розвивались у деяких напрямках мовознавства та семіотики, а також соціології та філософії [2, с. 408].

Мова є не тільки засобом спілкування, але й необхідною умовою здійснення процесів абстрактного мислення. Мова є основним фактором, що визначає характер мислення, його становлення та розвиток. З цієї тези неминуче випливає висновок, що мова визначає також характер пізнавальної діяльності людини, її результати в цілому.

По-перше, мова визначає характер (тип) мислення, саму його логічну будову. Граматика сама формує думку, є програмою і керівництвом розумової діяльності індивіда, засобом аналізу його вражень та їх синтезу. Інакше кажучи, ця гіпотеза заперечує загальнолюдський характер мислення (загальну для всіх людей логічну будову мислення).

У ході нашого дослідження виявилось, що мислення індивіда може бути якимось чином обумовлене конкретною мовою, але мислення людей, що розмовляють різними мовами, у своїх обрисах залишається схожим або ж однаковим. Численні мови, що існують у світі, – це різні шляхи духовного освоєння дійсності, в основі яких лежать однакові

принципи людського мислення, вони ведуть до адекватного осягнення реального світу.

По-друге, характер пізнання дійсності залежить від того, якою мовою мислять суб'єкти, так що при докорінних відмінностях мов, якими вони користуються, процес пізнавальної діяльності та його результати також будуть суттєво відрізнятись. Людина розчленовує природу в напрямку, підказаному її рідною мовою. Людина виділяє у світі явищ ті чи інші категорії і типи зовсім не тому, що вони самоочевидні, а тому що вони мають бути організовані її свідомістю, а це значить в основному – мовною системою, що зберігається в її свідомості [1, с. 287].

Із наших досліджень можна зробити такий висновок: мова дійсно певним чином впливає на мислення та пізнавальну діяльність людини. По-перше, мова забезпечує саму можливість суто людського, тобто абстрактного, узагальненого мислення та пізнання. По-друге, у мові фіксуються результати попередніх етапів пізнання дійсності (у значеннях слів, граматичних категоріях і т.д.). Очевидно, що попередній рівень пізнання дійсності, деякою мірою зафіксований у мові, не може не впливати певним чином на дальші етапи пізнавальної діяльності людини, на сам підхід суб'єкта до об'єктів дійсності, зокрема, у зв'язку з категоризацією світу в мові. Знання мають мовний характер не лише в тому розумінні, що мова виступає засобом накопичення знань, але й залишає свій специфічний слід на нашому знанні про світ.

У вербальному осмисленні світу особливо важливе значення має та інформація, яку ми отримуємо за допомогою слів та їх сполучень у різних лінгвістичних формах. Цей інформативний зміст слова слід розщеплювати на логічне значення, що є концептуальною основою слова, та на лінгвістичне значення, природа якого залежить від характеру даної конкретної мови. Для дослідження важливою є інформація, яку подають слова та інші мовні одиниці, що в них є постійним, інваріантним і що в різних мовах є відмінним.

Крім понятійного значення, до складу значення слова входять також інші компоненти, які тією чи іншою мірою визначаються факторами мовного порядку. Прикладом може слугувати стилістичний компонент в значенні слова, який, змінюючись у різних мовах, повідомляє нам додаткову інформацію. Додаткову і своєрідну інформацію мова надає також завдяки тому, що у значенні слова є компонент образності. Національна своєрідність у значенні слова виявляється і через переносні значення, які припускають значні коливання в мовах. Значення слова також залежить від його синонімії та полісемії. У

певному розумінні можна говорити і про додаткову інформацію, що повідомляється багатозначністю слова.

Для розуміння специфіки вербального способу зображення світу важливо також враховувати ту обставину, що в різних мовах по-різному визначається один і той же предмет. Спостерігаються різні мовні способи номінації і класифікації референтів дійсності. У цьому зв'язку майже всі лінгвісти наводять приклад різних найменувань частин тіла, кольорових відмінностей, відрізків доби і т.д. в різних мовах. Подібні факти говорять про те, що мовна та концептуальна моделі дійсності не збігаються і варіативність мовної картини світу зумовлена факторами саме лінгвістичного порядку. Численні факти мовної дійсності, внутрішні закономірності розвитку мов, свідчать про те, що за допомогою слів та словосполучень, різних лінгвістичних категорій виникає в нашій свідомості мовна модель дійсності, яка дещо відрізняється від концептуальної моделі, та на відміну від останньої, що не залежить від мови, мовна модель варіюється в різних мовах.

Незважаючи на досить тривалу історію розвитку поглядів на гносеологічну функцію мови, до цього часу не існує концепції, яка б на великому фактичному матеріалі із залученням широкого кола різноманітних мов показала, до якої міри мова впливає на мислення та пізнавальну діяльність людини. Сучасні науки, і перш за все лінгвістика, якій і підвладні факти мовної дійсності, на жаль, не мають таких даних, і питання про роль мови в пізнанні лишається дискусійним.

Література

1. Леонтьев А. Основы психолінгвистики. – М.: Смысл, 1999. – 287с.
2. Людина в сфері гуманітарного пізнання. – К.: Український Центр духовної культури, 1998. – 408 с.

METAPHORICAL REPRESENTATION OF CONCEPT WAR IN ENGLISH-SPEAKING DISCOURSE

In the article we deal with the most frequent metaphorical models representing concept WAR on the basis of English-speaking press.

Keywords: conceptual metaphor, concept, metaphorical model.

Alongside with word-formation models metaphors as universal patterns may also be treated as result of human thinking in a linguistic and creative way. G. Sklyarevska on this occasion said that some two decades ago there were only four approaches to handling metaphors. But there are much more of them in modern science. [1, 168].

The **object** of the study is the concept WAR. The **subject** is metaphorical representation of the concept WAR. Postulates of the theory of cognitive metaphor were formulated by G. Lakoff and M. Johnson. The main thesis put forward by the scientists is that procedures for handling bodies of knowledge underlie the processes of forming metaphor. «Ontological metaphors are one of the ways of perceiving events, activities, emotions, ideas, etc., as material beings» [2, 49].

We fully believe that in the process of forming metaphor there a kind of «tactical adjustment» takes place when features of two interactive areas shuffle resulting in emerging new knowledge. It is no coincidence that S. Nikitin while exploring metaphor used the image midwife to help new concept leave the dusk of human consciousness [3, 173].

Thus, each of these areas of researching metaphors contributed to the fact that today metaphor is not just a trope that performs ornamental function in speech, not just a semantic anomaly caused by a deliberate shift in terms of meaningful linguistic unit, and certainly not a «language illness» that leads to its degradation. In this dynamic model a number of factors play a very important role but the most important one is a human factor. That last brings into forming metaphors ethno-, socio- and psycholinguistic complex. This allows to combine in metaphors concrete and abstract things, logic of the first and second orders, hypothetical things and reality, reproductive and associative with creative thinking [4, 189].

Now let's consider the most frequent metaphorical models which represent the concept WAR. One of the basic models of interaction of WAR with one of the structures of everyday experience in this work we treat primarily the model of personification.

1. Personification is based on the specific properties of a human or on a method of (human) perception. Thus, the personification of war is held with verbs of motion, or rather, the movement with legs: *When the War Comes Home: Iraq Veteran at Fort Hood Speaks Out About Last Week's Mass Shooting* (title). *On the other hand, if the war goes well, and particularly the aftermath, and we are able to establish a viable democracy in Iraq, we really will be able to prove the compatibility of our interests and our ideals. The North Vietnamese Army is much better prepared, having been aided by China with the latest weapons and planes, and the war goes badly for South Vietnam.*

2. Container metaphor along with personification is one of the main schemes of ontological images (image schemas). It is constantly reproduced in the physical human interaction with reality. War through the container metaphors in the English media can be transmitted as follows: *a volcano that could erupt at any moment*, on one hand, and *in the vortex of war*, on the other.

3. Game metaphor is one of the most popular models of representation of reality in contemporary political discourse [5]. J. Hejzina pointed at the historically close relationship between the game and the culture, religion, philosophy, law, politics and war in the early stages of culture. He also emphasized that the above forms of culture gradually "lose touch with the game" [5, 69].

Model metaphorical "**war is a theater**" presented a wide palette of metaphorical tokens: the preparation for war is seen as preparing to staging the play, script writing, setting roles between actors. As with every show, war has its writers, producers, directors and the audience that is watching its development on the stage (theater of war operations): *"... setting the stage for military action ..."* ("US says Iraq missile cut will not suffice" / The Boston Globe, 23/02/03 /) Theatre of War can be on land, sea and in the air.

Metaphorical model "**war is a competition**" is a universal tool for rethinking policy areas in English-speaking worldview. The point of contact between sports and political discourse is an element of competition between opponents' combatants. *"We are on the same team. We have the same goal"*. ("A pitch for Americans" / Washington Post, 24.02.03.).

Model "**war is a world of animals**" includes zoomorphic metaphors. Most important are conceptual vectors of violence and aggression, so this model is char-

acterized by designations of action inherent to predatory animals, causing a disturbing association, insecurity: *"We are on the same path. We have the same beasts"*. (Washington Post, 24.02.03.). *Finally, the realization that war eats the human spirit is one of the more things that we can learn from war. The Civil War changed the lives of the family and friends of the soldiers. Joseph Stiglitz on how the Iraq War swallowed up the economy* (The Boston Globe, 23/02/03 /).

Metaphorical model **"war is the way/road"** is represented with a wide range of universal metaphorical tokens describing the political changes in the war in Iraq as a movement. For conceptual metaphor **path** current properties such as the lack of clear boundaries are actual: *"Is the crisis over Iraq simply one of those periodic bouts of transatlantic turbulence or does it signal a genuine parting of the ways?"* ("From Mars to Venus via the Atlantic" / Financial Times, 16.03.03).

In the model **"war is a lesson"** in which the state involved in the war is depicted as a student receiving new knowledge: *"In many ways we are learning as we go ..."* ("Under new management: Garner plan will divide the country into three zones" / Independent, 10.04.03.). Discussing about whether to go to war in the Gulf, revealed a whole panorama of metaphors. Secretary of State Baker made of Saddam Hussein the main obstacle *"of our economic life"*. President Bush said that he *has stuck their economy in the grip*. General Schwarzkopf called continuing occupation of Kuwait as *"rape"*. The president said the United States are in the Gulf to *"defend freedom, to defend our future and protect the innocent* and to achieve these goals they need to oust Saddam Hussein". Saddam Hussein has been compared to Hitler.

Metaphors are not a merit or drawback, they are an integral part of thinking. When using metaphors we better perceive abstract concepts and extremely difficult situation.

REFERENCE

1. Skljarevskaja, G.N. Kategorija ocenki: osnovnye ponjatija, terminy, funkcii (na materiale ruskogo jazyka) / Skljevskaja N.G. // Ocenka v sovremennom ruskom jazyke, 1997, S. – 166-184.
2. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live by*/G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago: University of Chicago Press, 1980. – 237 p.
3. Nikitina S.E. O konceptual'nom analize v narodnoj kul'ture // Logicheskij analiz jazyka : Kul'turnye koncepty / Serafima Evgen'evna Nikitina. — M.: Nauka, 1991. — 204 p.

4. Telija V.N. Russkaja frazeologija: semanticheskij, pragmaticheskij i lingvo-kul'turologicheskij aspekty. – M.: Shkola «Jazyki russoj kul'tury», 1996. – 342 p.
5. Hejzinga, J. Homo Ludens: v teni zavtrashnego dnja / Hejzinga J. – M.: Progress-Tradicija, 1997. – 413 p.

Пильгуй Н.Н.

кандидат филологических наук

Национальный технический университет
«Харьковский политехнический институт»

ИНТЕРНАЦИОНАЛЬНЫЕ СЛОВА В АНГЛОЯЗЫЧНОМ НАУЧНОМ АГРОТЕХНИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ

Статья посвящена исследованию типов интернационализмов в англоязычном научном агротехническом дискурсе. В ходе исследования выделены типы интернационализмов по тематическим критериям и выполнен количественный анализ их частоты употребления в данной сфере. Результаты исследования проиллюстрированы на диаграмме.

Ключевые слова: интернационализм, термин, специальная лексика, научный агротехнический дискурс.

The paper is devoted to researching types of internationalisms in the English scientific agrotechnical discourse. While studying, it was sorted out the types of internationalisms according to the thematic criteria and performed the quantitative analysis of frequency of their using in this field. Results of the study are illustrated in the diagram.

Key words: internationalism, term, specific vocabulary, scientific agrotechnical discourse.

Интернационализмы рассматриваются как лексические единицы, функционирующие в нескольких (не менее чем в трех) мировых языках, близки по звуковой, графической и семантической формам, являются результатом языкового контакта и выражают общие для многих культур понятия из сфер науки, техники, бизнеса, политики, искусства и средств коммуникации [1, 55]. Прагмалингвистический аспект исследования интернационализмов на материале английского языка достаточно глубоко раскрыт русским лингвистом А. Э. Рыцаревой, материалы и результаты которой были учтены и использованы в ходе проведения настоящего исследования [1].

В международной терминологии значения интернациональных терминов в разных языках часто совпадает, например, reactor, proton, electronic,

resonance и т. п. В случае общенаучных параллельных интернационализмов наблюдаются существенные различия смыслового содержания. Практически все английские общенаучные интернационализмы многозначны [2, 213].

А. Э. Рыцарева замечает, что сегодня наблюдается образование особого слоя интернациональной лексики английского происхождения, что объясняется широким распространением английского языка и ее глобальным статусом в мире. Документальное подтверждение этого феномена она находит в «Словаре европейских англицизмов» под редакцией М. Герлаха [3], где зафиксировано функционирование лексических единиц английского происхождения в 16 европейских языках [1, 113].

Русская исследовательница также справедливо утверждает, что распространение английского языка в мире означает широкое применение мировыми языками не только слов английского происхождения, но и словообразовательных элементов, таких как морфемы -er, -ing, -gate (a) holic, mega-, super- и т. п. Несмотря на то, что префиксы ex-, mega-, super- имеют греко-латинское происхождение, можно с уверенностью утверждать, что именно глобализация английского языка способствовала их быстрому распространению в последнее время [там же, 113].

Интернациональная лексика английского происхождения со словообразовательными элементами, указанными выше, наблюдается и в текстах англоязычного научного агротехнического дискурса: farmer, trailer, driver, engineering, controlling, training, monitoring, to irrigate, to aggregate, workaholic, megawatt, supermarket, super sensor. Однако исследование показало, что самыми распространенными словообразовательными элементами интернационализмов английского происхождения в текстах исследованной тематики является -er, -ing (19%) [4, 66].

В научном агротехническом дискурсе интернациональные слова достаточно частотны, их функционирование в текстах иллюстрируют следующие примеры: (1) Many local grain elevator offer a forward cash contract with feature of the put option contract, called a minimum price contract (John Deering, Colorado Wheat Production Handbook, 2006, p. 80).

(2) The instructor became impatient, reached into the cab, while standing alongside the tractor, moved the gear lever (Tractor Action, 2005, p. 5).

По результатам анализа интернациональной лексики, в рамках англоязычного научного агротехнического дискурса выделяем типы интернационализмов и классифицируем их по тематическим критериям.

1. К первой группе интернациональной лексики относятся слова, обозначающие машины, устройства, агрегаты, орудия труда: tractor, machine, pedal, disk, cultivator, motor, cylinder, trailer.

2. Вторая группа интернационализмов – названия профессий, специальностей: farmer, instructor, operator, assistant, manager, engineer, mechanic, expert, professional, innovator.

3. К третьей группе относятся названия культур и растений, минеральных и органических удобрений: forage, herbicide, insecticide, nitrogen, organic.

4. Четвертая группа – названия процессов, отраслевых направлений: erosion, cultivation, agronomy, monitoring, controlling.

5. Пятая группа – общетехническая интернациональная лексика: diameter, ballast, specification, instruction, sensor, acre, clearance, construction, hydraulics, gravity, mechanism, panel, regulator, carbon, monitor, metal, service.

6. В шестую группу входит общеупотребительная интернациональная лексика, которая встречается в текстах научного агротехнического дискурса: control, signal, stop, start, system, to park, to stimulate, information, component, conflict, tradition, problem, tendency, situation, balance, presentation, section.

Исследование проводилось на основе материалов Tractor Action (Tractor Action, 2005); Steel in the field (Bowman, Steel in the field, 2002) общим объемом 150 страниц с выборкой в 138 единиц интернационализмов различных типов. Процентное соотношение использования указанных типов интернационализм выглядит следующим образом: первая группа – 8 единиц (6%); вторая группа – 10 единиц (7%); третья группа – 5 единиц (4%); четвертая группа – 5 единиц (4%); пятая группа – 27 единиц (19%); шестая группа – 83 единицы (60%). По результатам исследования самыми распространенными в использовании являются ин-

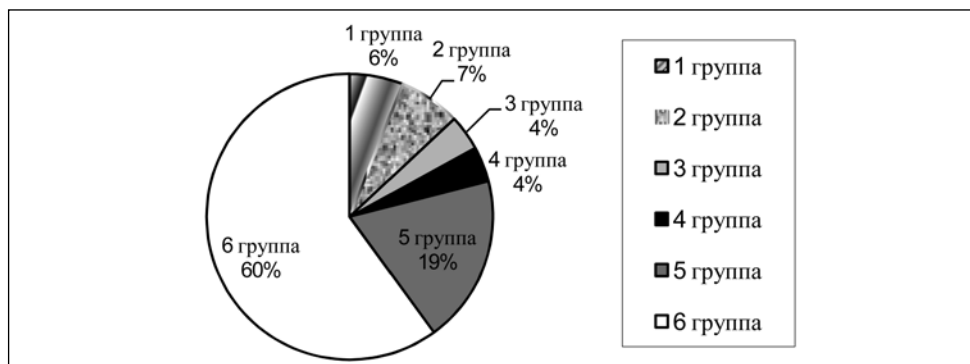

Диаграмма 1– Процентное соотношение использования типов интернационализмов в англоязычном научном агротехническом дискурсе

тернационализмы последней, шестой группы.

Использование указанных типов интернационализмов в англоязычном научном агротехническом дискурсе в процентном соотношении представлены на диаграмме 1.

Количественные данные диаграммы 1 указывают на то, что функционирование общеупотребительной интернациональной лексики существенно преобладает над функционированием интернациональной лексики специализированного агротехнического профиля. Это свидетельствует о постоянных взаимосвязях англоязычного научного агротехнического дискурса с различными отраслями знаний.

Процентное соотношение интернационализмов к слоям специальной лексики англоязычного научного агротехнического дискурса составляет 29%. Такой высокий процент объясняется тем, что научно-технический прогресс и информационные источники влияют на частоту употребления интернациональных слов в текстах исследованной сферы. Основная функция интернационализмов – коммуникативная. Они являются составной частью в синтагматических и парадигматических отношениях, участвуют в словообразовательных процессах, а потому обогащают словарный запас английского языка, и наоборот – благодаря интернациональной лексике английского происхождения обогащаются другие языки мира.

Литература

1. Рыцарева А. Э. Прагмалингвистический аспект интернациональной лексики: на материале английского языка [Электронный ресурс] : дисс. на соиск. науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04. «Германские языки» / А. Э. Рыцарева. – Волгоград, 2002. – 197 с. – Режим доступа : http://www.volsu.ru/RES_C/VGI/nauchnye/autoreferat_dissertaciya/rytsareva-ru-dissertaciya_pragmalingvisticheskiy_aspekt.pdf.
2. Борисова Л. И. Лексические особенности англо-русского научно-технического перевода / Л. И. Борисова. – М. : НВИ-ТЕЗАУРУС, 2002. – 212 с.
3. Görlach M. A Dictionary of European Anglicisms / M. Görlach. – Oxford : OUP. – 2001. – 351 p.
4. Пільгуй Н. М. Англомовний науковий агротехнічний дискурс: лінгвостилістичний та прагматичний аспекти : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Н. М. Пільгуй; Запорізький. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2014. – 238 с.

Котлярова В.Ю.

к.п.н., доцент

Куликова Л.А.

викладач

кафедри англійської філології

та методики викладання англійської

мови Мелітопольського державного

педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

КОМУНІКАТИВНИЙ МЕТОД ЯК ЗАСІБ НАВЧАННЯ МОТИВОВАНОГО ГОВОРІННЯ

***Анотація:** у статті розглянуто роль мотивації у процесі навчання англійської мови, визначено основні тенденції сучасного навчання на основі комунікативного методу*

Ключові слова: комунікація, мотивація, індивідуалізація

Key words: communication, motivation, individualization

Проблема мотивації є однією з найважливіших проблем на сучасному етапі викладання англійської мови, оскільки мотивація визначає продуктивність навчальної діяльності і є її органічною складовою.

Г.В. Рогова, О.І. Вишневський, Є.І. Пассов, П.М. Якобсон, Б.В. Біляєв відмічали великі потенційні можливості, закладені у мотивованому навчанні.

У наш час, коли діти так часто чують англійську мову, коли виходять газети і журнали англійською мовою, проводяться зустрічі з іноземцями, в учнів є мотиви, є стала потреба до вивчення англійської мови. Завдання вчителя полягає в тому, щоб підтримати ці мотиви, не допустити зниження інтересу учнів до самого процесу навчання, заохотити учнів до самостійного пошуку, показати учням красу та мелодійність англійської мови в піснях та віршах, викликати зрештою бажання спілкуватися англійською з ровесниками та батьками у позаурочний час. Для того, щоб мотивація була настільки високою потрібно наблизити мовну діяльність на уроці до реальної комунікації, що дасть можливість використовувати мову як засіб спілкування.

Мовлення – це надзвичайно складне явище. По-перше, воно виконує в житті людини функцію засобу спілкування. Розуміння того, як це відбувається-

ся, перш за все необхідне вчителю для успішного викладання. По-друге, мовлення – це діяльність, точніше, один з видів людської діяльності. По-третє, важливо пам'ятати, що в результаті мовлення виникає його продукт – висловлювання. І як діяльність (процес), і як продукт мовлення володіє певними ознаками, які є орієнтиром у навчанні, оскільки підказують, які умови треба створити для розвитку мовлення, а також є критеріями оцінки результатів навчання [2].

Якщо спробувати в загальних рисах визначити комунікативність, то можна сказати, що вона полягає в подібності процесу навчання до процесу комунікації. Точніше кажучи, комунікативний метод базується на тому, що процес навчання є моделлю процесу комунікації [1]. Як будь-яка модель процес навчання в якихось аспектах є спрощеним порівняно з реальним процесом комунікації, але за основними параметрами він до цього подібний.

Процес навчання як модель не може обмежуватись наявністю подібних до процесу комунікації параметрів, оскільки навчання як таке повинно володіти специфічними параметрами.

Отже, основи для виникнення комунікативної мотивації можуть бути закладені при постановці завдань уроку, при відповідному змісті і відповідних організаційних його формах. Все це опосередковується вчителем і повністю залежить від його стилю роботи.

На підставі всіх цих даних правомірно припустити, що створюючи певні умови при організації навчання, роблячи цей процес психологічно цікавим для учнів, ми могли б опосередковано позитивно впливати на силу мотивації. Відносно навчання говоріння це означає наступне: в учня спочатку немає потреби до говоріння іноземною мовою, але цікавим є сам процес виконання вправ, якщо це вправи мовного характеру. У випадку успіху йому стає цікаво говорити взагалі, а отже, вчити, тобто з'являються нові мотиви, вже не тільки усвідомлювані, а й реально діючі.

Однак потреби і інтереси кожної особистості неоднакові як неоднакові почуття, інтелектуальний рівень, життєвий досвід і таке інше. Тому найбільше активізувати мовно-розумову діяльність можна лише в тому випадку, якщо в мовних діях кожної поданої ситуації буде зацікавлений кожен учень. Іншими словами, необхідна індивідуалізація ситуацій, яка змінить стратегією, все, що буде засвоювати учень, буде виходити з його бажань [3].

Виходячи з вищесказаного, можна зробити висновок, що принцип вмотивованості займає значне місце в системі принципів комунікативно-

го методу навчання. Він є однією з ефективних форм організації навчального процесу.

Література

1. Комышева А.В. Современные методы обучения английскому языку / Комышева А.В. -Минск, 2003.- 175с.
2. Костомаров В.Г. Методичне керівництво для викладачів /Костомаров В.Г., Митрофанова О.Д. -К.: Педагогіка,2000.-432с.
3. Ціпан Т.С. Розвиток комунікативних здібностей учнів при вивченні англійської мови /Ціпан Т.С. // Іноземні мови.-2005.-№2.-С. 51-57.

Якубовська М. Г.

к.філол.н., доцент

Одеський національний політехнічний університет

ДОКУМЕНТНО-ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ ОСНОВ ДІЯЛЬНОСТІ КОМУНАЛЬНИХ ТЕЛЕВІЗІЙНИХ ЗМІ

Анотація: в статті аналізуються нормативно-правові аспекти діяльності комунальних телевізійних ЗМІ в документознавчому ракурсі.

Ключові слова: документно-інформаційне забезпечення, Закони України, нормативно-правові документи, телебачення, комунальні ЗМІ.

Keywords: documentation management, laws of Ukraine, legal documents, television, public media.

Постановка проблеми. Успішна діяльність телебачення і радіомовлення залежить як від рівня розвитку технічних можливостей, широти обхвату мовленням населення країни, високої якості програм, заснованих на достовірній інформації, так і від належним чином організованої нормативно-правової документації. Без розвиненої і стабільної нормативно-правової системи, в межах якої функціонує некомерційна телекомпанія у всіх своїх іпостасях (як творчий колектив, як організація, як майновий комплекс), і організаційно-правових механізмів, за допомогою яких регулюються відносини між суб'єктами телевізійної діяльності, неможливе нормальне функціонування ЗМІ в правовій державі. Тому питання про адаптацію діючих загальних норм, понять і категорій у документації конкретної телерадіоорганізації, а також їх знання, сьогодні украй важливі. У зв'язку з цим особливого значення набуває вивчення специфіки документно-інформаційного забезпечення нормативно-правових основ діяльності некомерційного телебачення в умовах ринкових відносин.

Стан наукової розробки теми. З початку 90-х років і останнім часом дослідники надають достатньо уваги правовій базі, яку складають численні нормативно-правові акти та закони, що, у свою чергу, сприяє розвитку телебачення. Аналіз історії та історіографії проблем діяльності неко-

мерційного телебачення виявив основні напрями дослідження: історичний та соціокультурний аспекти функціонування телебачення Є.І. Імамова, В.Л. Цвик, О.Довженко, І.Мащенко), правового регулювання творчих відносин у сфері телерадіомовлення Г.А. Сverdлик, С.А. Чернишева, І.В. Савельєва, М.Ю. Смирнова, А.Керевєр, Р.Т. Чернобель, Л.Н. Галенська, В.Ю. Одинцова, С.В. Аристова, Ю.Б. Волегов, Л.Л. Єфимова), проблеми авторського права М.А. Воронкова, Є.П. Гаврилов та інші), актуальні питання телевізійної журналістики А.П. Короченський, Н.В. Зверєва, О.Р. Самарцев, А.Г. Чикирис, Е.Г. Багіров), проблеми кабельного телебачення в Україні (Г.Гір), специфіка діяльності регіональних та місцевих телекомпаній України на сучасному етапі М.С. Гриценко, Є.Л. Іванова, Я.В. Назарова, І.Л. Пенчук). Телевізійна продукція аналізувалась у структурно-семіотичному І.В. Корнєва, Ю.В. Мостепанова), психологічному С.А. Герасимов) та комунікативному Є.В. Поберезникова, Л.В. Матвєєва, Ю.В. Мочалова та інші) ракурсах. Важливими є роботи, в яких порушується питання нормативно-правових аспектів діяльності телебачення Т.С. Косова, О.В. Поліванов, В.Мосейчук, Ю.Н. Батурич), документознавчих особливостей організації телебачення (В. Масейчук, Ю.Н. Батурич, Г. Гір).

Тема нормативно-правових аспектів організації та функціонування телебачення розробляється переважно у галузі правознавства, економіки, соціології, психології, культурології та історії. У той час, як документознавчий підхід у дослідженні і систематизації цієї проблеми не розкритий. Практично відсутні фундаментальні праці з проблем документної організації саме некомерційного комунального телебачення в умовах ринкових відносин.

Виклад основного матеріалу. Правове регулювання діяльності телекомпанії, зокрема некомерційної, є складним процесом, здійснюваним за допомогою спеціальних механізмів. Пануюче місце серед яких займають нормативно-правові акти: закони, підзаконні акти, локальні акти телекомпанії. Локально-правовий акт — акт, виданий місцевими органами влади й управління, адміністрацією підприємств, установ, організацій, обов'язковий для певного, встановленого законодавством, кола суб'єктів [6, 43]. Нормативно-правовий акт — письмовий документ правотворчого органу, який містить юридичні норми [6, 54]. Нормативно-правові акти встановлюють загальні і юридично обов'язкові правила поведінки для тих, кому вони адресовані. Наприклад, згідно Конституції України «кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань».

нань» (КУ, ст.34). Так, принципове значення в телерадіокомунікаційних правовідносинах мають ті їх правові норми, які гарантують свободу слова і свободу ЗМІ [1], свободу використання своїх здібностей і майна для підприємницької діяльності: «Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом» [1], свободу праці, а також право на працю в умовах, що відповідають вимогам безпеки і гігієни, на винагороду за працю: «Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується» [1].

На базі Конституції України розробляються конституційні закони, які більш детально розкривають деякі конституційні норми. Закони України посідають центральне місце у системі нормативно-правових актів, що регулюють відносини телекомпаній. Джерелом правового регулювання інформаційних правовідносин в телекомпаніях є інформаційне законодавство, в першу чергу, Закон України «Про засоби масової інформації» та «Про інформацію», «Про телебачення і радіомовлення», «Про кінематографію», що багато в чому зумовив становлення інформаційного законодавства в цілому. В даний час воно об'єднує законодавство про інтелектуальну власність, законодавство про ЗМІ, законодавство про зв'язок і телекомунікації, законодавство у сфері забезпечення інформаційної безпеки.

Джерелом правового регулювання діяльності телекомпаній є цивільне, трудове й інформаційне законодавства. Всі вони базуються на Конституції України. Цивільний кодекс України, регулює питання установи телекомпанії і вибору її організаційно-правової форми (державну, недержавну / приватну, громадську / комунальну), майнові взаємостосунки між співзасновниками телекомпанії, питання інтелектуальної діяльності, встановлює систему Суспільного мовлення [4]). На базі ЦК України прийняті і діють закони «Про підприємництво», «Про непідприємницькі організації» й інші, у межах яких діють телекомпанії, що мають відповідну організаційно-правову форму.

Телекомпанії є різними за своїм статусом, організаційно-правовій і організаційно-економічній формі, кількості засновників і власників. Законом України «Про телебачення і радіомовлення», прийнятим ще у 1994 році, передбачено, що структуру національного телебачення і радіомовлення України складають державні, недержавні (приватні), громадські (комунальні) телерадіоорганізації, а також система Суспільного мовлення, незалежно від способу розповсюдження програм, громадські та інші телерадіоорганізації, за-

сновані відповідно до вимог законодавства України [2, ст. 11]. Статус телерадіоорганізації визначається тією формою власності або майновою базою, на якій створена і діє телекомпанія.

Відповідно до статті 7-ої Закону України «Про телебачення і радіомовлення», єдиним органом державного регулювання діяльності у сфері телебачення і радіомовлення незалежно від способу розповсюдження телерадіопрограм і передач є Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення (далі – Національна рада) – спеціальний конституційний, постійно діючий позавідомчий державний орган. Правові засади формування та діяльності, статус, компетенція, повноваження, функції Національної ради та порядок їх здійснення визначаються Законом України «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення» (538/97-ВР) [3]. Повноваження інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері телебачення і радіомовлення визначаються законодавством України про телебачення і радіомовлення [2]. У статті 13-ій вказується, що державні телерадіоорганізації є державними підприємствами. У своїй діяльності державні телерадіоорганізації керуються Конституцією України (254к/96-ВР), законами України та реалізують основні завдання, визначені цим Законом. Фінансування державних телерадіоорганізацій за рахунок коштів Державного бюджету України здійснюється тільки через державне замовлення у порядку та формах, визначених законодавством України [2].

Організаційно-правовий статус обласних державних телерадіокомпаній може бути змінений лише на статус громадських телерадіокомпаній. Наприклад, державними підприємствами є Національна телекомпанія України (НТКУ) і Національна радіокомпанія України (НРКУ) [2, ст.14, п.1]. У Національній телекомпанії України та Національній радіокомпанії України діють громадські ради. Статус громадських рад НТКУ та НРКУ визначається статутами цих телерадіоорганізацій. Організаційно-правовий статус Національної телекомпанії України і Національної радіокомпанії України може бути змінений лише на статус Суспільного телебачення і радіомовлення [4]. Порядок створення, статус, діяльність, порядок формування керівних та наглядових органів Суспільного телебачення і радіомовлення України визначаються Законом України «Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення України» [4].

Якщо телекомпанія засновує свою діяльність на базі муніципальної власності, то може йтися про муніципальну установу (МУ). Комуналь-

ні телерадіоорганізації – це створені органами місцевого самоврядування за участі територіальної громади у встановленому законом порядку телерадіоорганізації, не менше половини акцій або часток статутного фонду яких перебувають у комунальній власності [2, ст.1]. Комунальні телерадіоорганізації створюються територіальними громадами. Рішення про створення та фінансування комунальної телерадіоорганізації приймається відповідним органом місцевого самоврядування [2, ст.16]. Основна частина цих телекомпаній не тільки засновує свою діяльність на муніципальній власності, але і продовжує функціонувати за рахунок різного роду дотацій з державного бюджету і муніципальних утворень, зокрема. Визначальною ознакою для телекомпаній є її організаційно-правова форма, що не лише характер її діяльності, але й зумовлює специфіку документальної бази. В юридичній літературі під організаційно-правовою формою розуміється сукупність майнових і організаційних ознак, способів формування майнової бази, особливостей взаємодії власників, адміністрації і трудового колективу організації, їх відповідальності одного перед іншим [5, 75]. Ознаки видів телекомпаній виявляються у внутрішній конструкції управління їх справами. Формально не важко визначити першоджерело власності телекомпанії, спираючись на її засновницькі документи. Одержавши вказане майно в своє розпорядження, телекомпанія стає її формальним власником.

Висновки. Історичне значення в утворенні нормативно-правової бази діяльності телерадіокомпаній в Україні мали такі документи, як:

- постанова «Про перетворення Держтелерадіо в Державну телерадіомовну компанію України (Укртелерадіокомпанію)» (1991 р.), що здійснила реорганізацію системи телебачення та радіомовлення України, скасувавши колегіальність управління та зосередивши всю владу в руках президента телерадіокомпанії;
- «Звернення до телеглядачів та радіослухачів» (1991 р.), в якому проголошувалась незалежність Державної телерадіомовної компанії України від будь-яких союзних органів телебачення і радіо (1992 р.);
- проект положення «Про Державну телерадіомовну компанію України» (1992 р.), згідно з яким Укртелерадіокомпанія мала бути загальнодержавною організацією, що мала визначати зміст, обсяг і порядок розповсюдження республіканських, міських і обласних державних радіопрограм, що входять до її структури і складають єдину систему телерадіомовлення України;

- Закон України «Про телебачення і радіомовлення» (1994 р.), що поставив питання про одержання усіма компаніями ліцензій на право телерадіомовлення;
- Указ Президента України «Про вдосконалення системи управління державним телебаченням і радіомовленням України» (1995 р.), згідно з яким, був утворений Державний комітет телебачення і радіомовлення України (Держтелерадіо).

Регіональне, місцеве, прив'язане до студій, телебачення було історично початковою формою організації телерадіоорганізацій.

Нормативно-правову основу регулювання діяльності телекомпаній в Україні складають Закони України «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення», «Про телебачення і радіомовлення», «Про кінематографію», «Про державну статистику» та «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», «Про оподаткування», «Про колективні договори і угоди», проекти Положень «Про порядок ліцензування мовлення (кабельного) та здійснення ретрансляції телерадіопрограм та передач» (2007 р.), «Про порядок ліцензування телерадіоорганізацій на право користування каналами проводового мовлення» (2006 р.), а також «Про телекомунікації», «Про рекламу», «Про авторське право і суміжні права», «Про захист суспільної моралі», «Про інформацію». Типовими проблемами українських телекомпаній є: порушення статті 10 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» – «Вживання мов в інформаційній діяльності телерадіоорганізацій» – тобто проблема дублювання і озвучення на державній мові; а також порушення рекламної діяльності.

Ефективне функціонування телерадіокомпаній на інформаційному ринку залежить від чіткого і розгорненого визначення нормативно-правових аспектів їх організації і функціонування, правильної політики правової взаємодії всіх суб'єктів: засновника, віщателя та оператора телекомунікаційних мереж, адміністрації, трудового колективу (найманих працівників) між собою і з третіми особами по найширшому колу питань, що виникають в процесі створення і функціонування телекомпанії. Кожний із законів та підзаконних актів впливає на документаційний менеджмент будь-якої телекомпанії, і фіксується, у першу чергу, в її засновчих документах.

Література

1. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної

- Ради України (ВВР). – [Тлумачення від 15.03.2016]. — 1996. — № 30. — 141 с. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>
2. Про телебачення і радіомовлення [Електронний ресурс] : Закон України. – [Чинний, поточна редакція від 31.12.2015] // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1994. – № 10. – 43 с. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>
 3. Про Суспільне телебачення і радіомовлення України [Електронний ресурс] : Закон України. – [Чинний, поточна редакція від 09.06.2016] // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2014. – № 27. – 904 с. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1227-18>
 4. Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення [Електронний ресурс] : Закон України. – [Чинний, поточна редакція від 01.05.2016] // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1997. – № 48. – 296 с. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/538/97-%D0%B2%D1%80>
 5. Мартемьянов В.С. Хозяйственное право. Том 1.Общие положения. Курс лекций / В.С. Мартемьянов. — М.:Издательство БЕК, 1994. – 295 с.
 6. Словничок юридичних термінів : навч. посіб. / Уклад. В.П. Марчук. — К.: МАУП, 2003. — 128 с.

КОНТЕКСТУАЛЬНА ПОЛІСЕМІЯ ПІД ВПЛИВОМ ПЕВНИХ КОМУНІКАТИВНИХ УМОВ

Ключеві слова: підтекст, полісемія, речення, висловлювання, експліцитна й імпліцитна інформація, пресу позиція, контекстуальна полісемія.

Для розробки аспектів дослідження багатомірної змістовної структури тексту важлива концепція І. Р. Гальперина, який визначає інформацію (зміст) основною категорією тексту, виділяючи такі види інформації: *змістовно-фактуальну, змістовно-підтекстову й змістовно-концептуальну.*

Змістовно-фактуальна інформація вербальна, експліцитна. Вона повідомляє про факти, події, процеси навколишнього світу й реалізується засобами мови, які вживаються в їхніх прямих предметно-логічних, словникових значеннях, закріплених за ними соціально обумовленим досвідом .

Змістовно-підтекстова інформація – це план повідомлення, прихована інформація, потік додаткових змістів, які в основному реалізуються засобами вторинної номінації. Вона існує разом з вербальним вираженням, супроводжує його.

Змістовно-концептуальна інформація – ідея, концепт, імпліцитна по суті виражає індивідуально-авторське розуміння сутнісних, дуже складних і прихованих основ людського буття, закономірностей спілкування й виявляється в результаті зіставного аналізу змістовно – фактуальної, а на її основі змістовно – підтекстову інформацію.

Отже, згідно з поглядами І.Р. Гальперина, в тексті (висловлюванні) у плані змісту представлені експліцитна (змістовно-фактуальна) й імпліцитна (змістовно-підтекстова й змістовно-концептуальна) інформації.

Е. І. Шендельс схиляється до думки, що існує два типи імпліцитності:

Перший тип представлений граматичними значеннями. Вони виявляються різноманітними імпліцитними способами, а саме: у валентних властивостях слів, тобто в допустимості/неприпустимості сполучуваності, в речовинних значеннях слів, у дефектності парадигми, у деяких синтаксичних структурах [7, с.112].

Другий тип імпліцитності охоплює коло питань, пов'язаних з фоновими знаннями (background knowledge) і симпрактичним оточенням. Під симпрактичним оточенням ученим розуміється фактична ситуація мовного спілкування, паралінгвістичні феномени (жести, рухи, міміка) і навіть вчинки, які супроводжують акт мови мовлення. «Фонові знання» плюс «симпрактичне оточення», на думку Е.І. Шендельс, становлять пресуппозицію, що лежить в основі будь-якого висловлювання [7, с.114].

Оскільки імпліцитна інформація реалізується в таких компонентах, як пресуппозиція й підтекст, то при дослідженні тексту лінгвісти не залишають без уваги ці поняття. При цьому вони відзначають, що пресуппозиція веде в область логіки й психології й визначає розуміння висловлювання, охоплюючи різноманітні сфери людського знання й самосвідомості, а підтекст – в область літературознавства й пов'язаний з породженням і сприйняттям нової інформації в процесі сприйняття висловлювання. Взаємозв'язок пресуппозиції й підтексту безперечний (В.Г. Адмоні, Т.І. Сильман, Е.І. Шендельс та ін.).

У спеціальній літературі тлумачення термінів «пресуппозиції» і «підтекст» неоднозначне. Існує відносно широкий спектр визначень цих термінів, що включають як загальні, так і більш детальні трактування.

Так, Т.І. Сильман визначає підтекст як не виражене словами, приховане, але відчутне для читача або слухача значення висловлювання [6, с.84].

С.Р. Авраменко стверджує, що підтекст – це імпліцитне вираження основного і додаткового змісту висловлювання [1, с.95].

Долинін К.А. стосовно даного явища зауважує, що підтекст, або імпліцитний зміст висловлювання – це зміст, який прямо не втілений в узуальних лексичних і граматичних значеннях мовних одиниць (складових висловлювання), але декодується реципієнтом з останнього під час сприйняття. На його думку, підтекст не обов'язково представляє собою смисл висловлювання, але без підтексту зміст смислу відсутній [4, с.37-47].

Розглядаючи підтекст як полідетерміноване явище, Л.А. Голякова вважає, що підтекст – це «прихований особистісний смисл, який актуалізується в свідомості сприймає текст завдяки направленому асоціативного процесу впливу лінгвістичного контексту на цілісний потенціал особистості», таким чином, визначаючи мову як засіб передачі прихованих особистісних смислів [3, с.74].

Визначаючи кордони пресупозиції, В.А. Звегінцев у пропозиції речення: *Зачиніть двері!* виділяє чотири пресупозиції:

- 1) мовець і реципієнт знаходяться в стосунках, які дозволяють одному з них звернутися до іншого з певним проханням;
- 2) стан адресата дозволяє йому виконати це прохання;
- 3) є певні відомі адресату двері;
- 4) двері відкриті [5, с.189].

Науковець І. Беллерт наголошуючи на тому, що не все, про що намагається сказати мовець, може бути відбите у висловлюванні, наводить наступний приклад:

Open the window! може означати:

- 1) The speaker wants the window to be open

Мовець хоче щоб вікно відкрили.

- 2) The speaker wants the addressee himself to open the window

Мовець хоче, щоб той, до кого він звертається, сам відчинив вікно.

- 3) The speaker believes that the window is closed

На думку мовця вікно закрите [8, р.83].

Як бачимо з наведених прикладів, в одному реченні в імпліцитному вигляді може бути представлений великий обсяг інформації, що присутній у свідомості мовця.

Є. І. Шендельс зауважує, що підтекст виникає на основі пресупозицій і розкриває цю тезу на прикладі аналізу роману Т.Манна «Будденброки».

Героїня роману Тоні знайомиться з юнаком Мортеном. Вони здійснюють щоденні прогулянки, а коли Тоні немає Мортен чекає на неї, сидючи на каменях. «Я посиджу на каменях», говорить в таких випадках Мортен. У контексті ця фраза набуває переносного значення (сумувати), зрозуміле тільки Тоні та Мортену. Наприкінці роману Тоні, вже літня жінка, яка перенесла багато горя й розчарувань, звертається до брата, життя якого теж зазнало краху: «*Нам залишається тепер тільки сидіти на каменях*», вона має на увазі подвійний таємний зміст: ми залишилися самотніми й нещасливими – пресупозиція; – я все життя кохала тільки Мортена – підтекст [7, с.116-117].

На прикладі оповідання У. Сарояна «The Cocktail Party», О.С. Гребенкіна демонструє той факт, що взаємодія пресупозиції й підтексту дозволяє виявити й описати імпліцитний зміст тексту на макрорівні. В оповіданні У. Сарояна «The Cocktail Party» головний герой, вже літній письменник отримує запрошення на вечірку. По дорозі на вечірку він згадує прожиті їм роки: свою першу дружину й сина, своє невдале подружнє життя, свої невдалі нікому не потрібні книжки. У такі хвилини повного розчарування він ставав ледачим і

швидко набрав вагу: He was too confused to know what to do, and it was at this point in his life that he began to be lazy and to grow fat; ...during the making of the picture the writer watched the director miss the irony of the story and turn it into something like a hundred other films about beautiful girls from small towns, but he was too confused and lazy to bother about getting anything straight any more; But there was nothing he could do now about the laziness that had started in Hollywood, or the fat that kept thickening his flesh...; ...he was too lazy to tell her not to bother him any more; She telephoned, asking him to do another story for her, and he was too lazy to say he couldn't, but when he tried to write a new story he discovered he was also too lazy to finish it. She flew to New York, and he was too lazy to get out of town [9, с.220-224]. Наприкінці оповідання, зустрівшись на вечірці зі своїм уже дорослим сином, з єдиною людиною, яка зрозуміла його, він усвідомлює, що життя його не зовсім безглузде й ...for the first time in years he no longer felt fat and lazy. Виділене речення розуміється неоднозначно:

- його відношення до життя змінилося – пресуппозиція;
- уперше за довгі роки він відчув себе щасливим – підтекст.

Слід зауважити, що імпліцитність висловлювання в багатьох випадках не є абсолютною: імпліцитне значення одного виразу може набувати експліцитного вираження в іншому висловлюванні. Однак імпліцитність може бути й абсолютною. У цьому випадку висловлювання стає єдиним засобом вираження певного смислу.

Отже, узагальнюючи все сказане, маємо підкреслити, що синтаксична полісемія виникає на рівні речення висловлювання внаслідок багатозначності його синтаксичної структури.

Довільно вилучене з тексту речення зберігає свій зв'язок із цілим не тільки в денотативно-референтному, але й в комунікативно-інтенційному плані. Тому, фактори, від яких залежить зміст речення, й текст знаходяться у тісному зв'язку.

Речення-висловлювання, характеризуючись крім власної енергії ще й енергією тексту, є багатомірною й багатоплановою одиницею, оскільки зміст його утворюється не тільки характеристиками самого речення- висловлювання, але й текстом, у якому воно вжито.

Контекстуальна полісемія виконує цілий комплекс комунікативно-прагматичних функцій, створення різних відтінків думок, що дозволяють сприймати або приховувати додатковий зміст тощо.

В одному реченні в імпліцитному вигляді може бути представлений

великий обсяг інформації присутній у свідомості мовця.

Фактор імпліцитності свідчить про наявність у висловлюванні прихованого змісту та включає в себе такі компоненти, як «пресуппозиція» та «підтекст».

Контекстуальна полісемія характеризується можливістю різного осмислення того самого речення під впливом певних комунікативних умов.

Список літератури

1. Авраменко С.Р. Интерпретация текста и подтекст // Понимание как английского языка. – М.: Наука, 1981. – С.67, 95.
2. Гальперин И.Р. Информативность единиц языка. – М.: Высшая школа, 1974. – С.175.
3. Голякова Л.А. Подтекст как полидетерминированное явление. – Пермь: Изд-во Перм. ун-та, 1999. – С.11-31, 74
4. Долинин К.А. ИмPLICITное содержание высказывания // Вопросы языкознания. – 1983. – № 6. – С.10, 37-47.
5. Звегинцев В.А. Предложение и его отношение к языку и речи. – М.: Изд-во Московского Университета, 1976. – С.172-175, 185, 189.
6. Сильман Т.И. Под текст как лингвистическое явление // НДВШ ФН, 1969. – № 1. – С.71-74, 84.
7. Шендельс Е.И. ИмPLICITность в грамматике // Сб. научных трудов. Вып.112. Вопросы романо-германской филологии. Синтаксическая семантика. -М., 1977. – С.112-114, 116-117.
8. Bellert I. On the logico-semantic structure of utterances. – Wroclaw etc.,»Ossolineum», 1972. – p.13, 83.

Джерела ілюстративного матеріалу

9. Saroyan W. The Cocktail Party // American Story . – М.: Менеджер, 1996. –220-224 p.

Надточій Ю.М.

ст. викладач кафедри теорії,
практики та перекладу німецької мови
Національний технічний університет України
«КПІ»

Олійник Л.В.

ст. викладач кафедри теорії,
практики та перекладу німецької мови
Національний технічний університет України
«КПІ»

ПРАГМАТИЧНА ЗНАЧИМІСТЬ ПОЛІТИЧНОГО ТЕКСТУ

Прагматичним аспектом зафіксованого виступу, обмеженого політичною сферою реалізації комунікативної дії, вважається експліцитна та імпліцитна вербальна репрезентація промовця в тексті за допомогою альтернативного вибору мовних засобів на кожному рівні системи мови.

Мається на увазі сукупність мовних одиниць-репрезентантів мовця лексичного та синтаксичного рівнів, тобто іменників, займенників, пасивних чи безособових конструкцій зокрема. Специфічні дискурсивні практики використання корелятивів позамовного суб'єкта мають свої закони функціонування в політичному тексті, як, наприклад, певна частота або комбінаторика мовних засобів, чи використання стилістично – забарвлених лексичних одиниць, запозичень. Чинне місце в даних закономірностях вживання одиниць – репрезентантів займає використання англо американизмів. Однак, їх вживання в політичному тексті має свою комунікативну ціль.

Кожен політичний текст комунікативний, він містить певне повідомлення, яке передається від адресанта до реципієнта, певну інформацію, яка повинна бути вилучена з повідомлення реципієнтом і бути зрозуміла йому. Сприймаючи отриману інформацію, реципієнт тим самим вступає в певні особистісні відносини до тексту, так звані прагматичні відносини. Такі відносини можуть мати різний характер. Вони мають переважно інтелектуальний характер, коли політичний текст служить для реципієнта лише джерелом відомостей про якісь факти та події, які його особисто не стосуються і не являють для нього великого інтересу. У той же час отримана інформація може

мати на реципієнта і більш глибокий вплив. Вона може апелювати до його почуттів, викликати певну емоційну реакцію, спонукати до якихось дій. Здатність політичного тексту виробляти подібний комунікативний ефект, викликати у рецептора прагматичні відносини до адресанта, інакше кажучи, здійснювати прагматичний вплив на одержувача інформації, називається прагматичним аспектом або прагматичним потенціалом політичного тексту.

Політичний дискурс у вузькому смислі формується завдяки сукупності результатів вербалізованої політичної діяльності, інакше кажучи, зафіксованих політичних виступів знаково – символічного або незнакового (перформативного) характеру. На сучасному етапі розвитку лінгвістики політичний виступ виділяється в окремий тип тексту. Наприклад, М. О. Діденко визначає політичний виступ, як «завершений, специфічно структурований текст, який має ряд інваріантних характеристик, що виділяють його з інших типів текстів». Спроби класифікації політичних текстів у сучасній лінгвістиці ґрунтуються насамперед на теоретичних засадах типології тексту та функціональної прагматики в західноєвропейському дусі. На сьогоднішній день існують дослідження, в яких проаналізовано лексико – семантичні, морфолого – синтаксичні, структурно-композиційні, комунікативні характеристики політичного виступу на предмет виявлення його інтегральних та диференціальних ознак як типу тексту.

Проблему виділення типів політичного виступу можна вирішити за допомогою комплексного підходу до аналізу політичних текстів, а саме – поєднавши поняття текстового зразка / фрейму, що є необхідним для створення або інтерпретації комунікативного акту, з прагматичними факторами його реалізації, як-то: адресант, адресат, позамовна дискурсивна ситуація тощо. Наприклад, з погляду зразка побудови політичного виступу важливу роль відіграє зміст та послідовність сюжетних блоків: звернення/ вступ, основна частина, де розвивається аргументація для досягнення політичної цілі, та заключна частина з підведенням підсумків промови. Друге місце посідають мовні засоби – «сигнали» лексичного, морфологічного і синтаксичного рівнів, а також усталені мовленнєві зразки, використання яких є типовим для кожного сюжетного блоку

Типологія політичного виступу більшою мірою обумовлюється прагматичними чинниками його створення, які реалізуються у нерозривному зв'язку з елементами текстової структури. За прагматичним принципом місця реалізації промови західні дослідники виділяють наступні підтипи полі-

тичного виступу: парламентський, партійний, передвиборний, привітальний, святковий, який, в свою чергу, розмежовується на пам'ятний та новорічний/різдвяний виступи. Класифікацію політичного виступу слід здійснити на підставі таблиці, запропонованої А. Буркхардом. Користуючись типологічним розподілом політичної комунікації на три площини значень, а також враховуючи її інфернальну (функціональну) та екстернальну (громадську) спрямованість, можна виявити відповідні текстові жанри і еквіваленти критеріїв офіційності, громадськості, аполітичності. Проміжну ланку між професійними носіями політичного дискурсу та громадянами, які обговорюють політичні питання у приватному порядку, утворює аналітична мова засобів масової інформації, що в умовах, що в умовах сучасного розвитку суспільства безпосередньо пов'язується з суспільством.

В інших випадках відтворення прагматичного потенціалу тексту оригіналу може бути пов'язано з опущенням деяких деталей у перекладі, невідомих реципієнту перекладу. Відтворюючи прагматичний потенціал оригіналу, перекладач може орієнтуватися на певну групу реципієнтів перекладу, що володіють певною сукупністю спеціальних знань у тій області, про яку йде мова в оригіналі, і тому здатних з більшою легкістю добитися необхідного розуміння повідомлення. Орієнтація на подібну групу реципієнтів – фахівців дозволяє скоротити число прагматичних роз'яснень у перекладі. Наприклад: «Wir sind „First Mover“ im boomenden Konvergenzmarkt» – «Ми – рушійна сила на ринку конвергенції, який швидко розвивається». – „Full Service rund um die Immobilie“ – «повний список послуг пов'язаних з нерухомістю».

З іншого боку, якщо переклад призначається для групи реципієнтів, чий фоновий рівень знань нижче, ніж у більшості читачів (неспеціалісти в даній сфері), відносно велика частина інформації в оригіналі може бути або незрозумілою або частково зрозумілою, і число пояснень та уточнень у перекладі зростає.

З вагомими труднощами при перекладі прагматичного потенціалу оригіналу зустрічаються перекладачі суспільно-політичної літератури. Слід не забувати і той факт, що політичні матеріали вельми різноманітні в стилістичному та жанровому відносінах. У загальних рисах їх можна поділити на три групи: 1) документально-ділові матеріали (конституції і законодавчі акти); 2) інформаційно-описові матеріали (інформаційні замітки, довідкові матеріали, історичні описи і огляди); 3) публіцистичні матеріали у вузькому значенні слова (мови, статті і т. п.).

У кожній з цих груп матеріалів є своя особлива лексика, так для документально – ділових матеріалів характерна велика кількість кліше, спеціальної термінології, реалій, власних імен та т.п.; для публіцистики характерна велика кількість емоційно – пофарбованих елементів, образні вирази, синтаксичні фігури, цитати і т.п. Твори суспільно – політичної літератури на будь – якій мові звернені до людей, для яких ця мова є рідною, але вони мають і загально – людську цінність і дуже часто переводяться на інші мови. Разом з тим, в них нерідко зустрічаються описи фактів і подій, пов'язаних з історією даного народу, різними літературними асоціаціями, побутом, звичаями, найменуваннями національних реалій і т.д. Все це вимагає внесення поправок на прагматичні відмінності між оригіналом та перекладом для забезпечення адекватного розуміння тексту реципієнтом перекладу.

Література:

1. Діденко М. О. Психологія політичного дискурсу.-К.,2003.-218с.
2. Klein, I. Die Werke der Sprache. Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik, 150, 6-32.

Дрозд Тетяна Михайлівна

методист з навчальних дисциплін

Міського методичного кабінету

Департаменту освіти

Вінницької міської ради

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ
КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ
У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ**

Ключові слова: комунікативна компетентність педагогічних працівників, методична робота з педагогічними кадрами, курсова підготовка пед-працівників, інноваційні форми роботи, консультативно-тренінговий центр, комунікативний тренінг, особистісно-орієнтоване навчання.

Keywords: communicative competence of teaching staff, methodical work of the teaching staff, course preparation teaching staff, innovative forms of work, consultation and training center, communication training, personality-oriented education .

Сучасні вимоги до мовної підготовки учнів загальноосвітніх шкіл України, зазначені у **Державному стандарті базової повної середньої освіти** [2], вимагають якісно нової діяльності вчителів філологічних спеціальностей. Першочерговим завданням є виховання мовної особистості учня. Вчителі-словесники повинні не лише мати ґрунтовні лінгвістичні знання, але й бездоганно володіти ними у власному мовленні, давати учням зразок змістовного, точного, виразного й емоційного, грамотного мовлення, конструктивної комунікативної поведінки.

У структурі професійної компетентності педагога комунікативна компетентність є однією з найважливіших складових, передбачає наявність двох основних груп умінь: власне комунікативних (установити контакт зі співрозмовниками, підтримувати розмову, будувати висловлювання в різних стилях та жанрах, уміння зацікавити учнів у процесі опанування навчального предмету) та професійно-комунікативних (знання дидактичної та лінгвістичної термінології; здійснення навчальної комунікації за допомогою мовних засобів, які розкривають красу й багатство мови; уміння продукувати навчаль-

ний текст, редагувати власне й чуже мовлення, внутрішня настанова на виявлення та виправлення помилок у чужому мовленні тощо). У розвитку комунікативної компетентності вчителів-філологів представлена як нормативна тенденція (засвоєння соціально заданих норм та взірців), так і особистісно-творча, що передбачає реалізацію індивідуальних особливостей мовлення у ході спілкування.

Провідними педагогічними умовами розвитку комунікативної компетентності вчителів філологічних спеціальностей ми визначаємо:

- орієнтацію курсової підготовки педагогічних працівників та методичної роботи у міжкурсовий період на сучасні вимоги до професійної компетентності;
- використання інноваційних форм роботи, створення інформаційно-освітнього середовища засобами діяльності інноваційних структур;
- використання активних, у тому числі діалогічних, форм і методів роботи;
- застосування особистісно-орієнтованих форм роботи;
- цілісність, етапність та системність організації різних видів діяльності;
- мережеву взаємодію різних рівнів післядипломної освіти: курсової підготовки (обласні інститути післядипломної освіти педагогічних працівників), методичної роботи у міжкурсовий період (міські або районні методичні кабінети (центри), міських та шкільних предметних методичних об'єднань).

Названі умови зумовили вибір змісту і технологій розвитку комунікативної компетентності вчителів філологічних спеціальностей у системі післядипломної освіти, впроваджених у практику діяльності комунальної установи «Міський методичний кабінет» Департаменту освіти Вінницької міської ради та комунального вищого навчального закладу «Вінницька академія неперервної освіти».

Погоджуємось із точкою зору М. Романенка, що запровадження інтерактивних і тренінгово-проектних методик є найбільш перспективною базою технологічного оновлення післядипломної освіти [4].

З метою створення соціально-освітнього простору, який забезпечує можливість неперервної освіти та удосконалення педагогічного професіоналізму вчителя, у тому числі й комунікативної компетентності, на базі міського методичного кабінету Департаменту освіти Вінницької міської ради упродовж

4 років працює консультативно-тренінговий центр (КТЦ) «Крок». Сутність КТЦ полягає у центрації науково-практичної роботи на особистості педагогічного працівника, його зростанні за рахунок збагачення власного досвіду.

Серед провідних напрямів роботи центру – проведення тренінгу розвитку педагогічної комунікативної компетентності «Мистецтво педагогічної комунікації», що має на меті:

- розвиток комунікативного самоконтролю та етики спілкування,
- оволодіння конструктивними техніками спілкування, у тому числі в непередбачених ситуаціях мовлення,
- активізацію особистісного потенціалу та самовдосконалення особистісних характеристик.

Комунікативний тренінг дозволяє розвинути наступні якості:

- уважність, швидкість та гнучкість мислення, прогностичні здібності, уміння долати стереотипи, знаходити нетрафаретні, альтернативні, оптимальні та компромісні рішення розв'язання проблем;
- спостережливість, емпатію, навички активного слухання;
- рефлексію та самоаналіз, враховуючи інтенсивність відкритого зворотнього зв'язку.

Тренінг відбувається у три етапи:

- 1 етап – очний;
- 2 етап – дистанційний;
- 3 етап – підсумково-аналітичний, очна форма.

На відміну від психолого-педагогічного та соціально-педагогічного тренінгу, у запропонованих завданнях чітко прослідковується системність у розгляді питань мови і мовлення:

- норми сучасної української літературної мови;
- комунікативні аспекти української лексики, фонетики, синтаксису;
- техніка мовлення (вправи на розвиток голосу, дикції, дихання, на швидкість мовлення);
- логіка мовлення (вправи на правильне використання логічного наголосу та пауз, логічність у розташуванні матеріалу та аргументації);
- лінгвістичні ігри та вправи на розширення активного словника;
- вправи та завдання психогімнастики з метою поєднання вербальних та невербальних засобів спілкування;
- вправи на розвиток та корекцію емоційної виразності, на гармонізацію емоційності та ідейного навантаження мовлення;

- лінгвістичні вправи для групової роботи з метою розвитку діалогічного мовлення та формування навичок роботи у групі;
- вправи на підготовлену комунікацію та здійснення бесіди як спонтанної взаємодії;
- вправи на формування, розвиток та збереження стійкого мовленевого позитиву у педагогічному спілкуванні, аналіз конкретних психолого-педагогічних ситуацій, розв'язання педагогічних задач;
- вправи на формування риторичних навичок.

Підкреслимо, що практичні форми роботи підібрані з урахуванням таких умов, як **цілісність**, етапність та логічність організації різних видів діяльності, а оптимальна кількість учасників тренінгових груп – до 15 педагогів – дозволяє використовувати індивідуальний підхід до кожного.

Більш детально розкриємо зміст окремих складових.

Мовленнево-комунікативна розминка є індивідуальною формою роботи, яка водночас необхідна для створення позитивної психологічної атмосфери, зняття комунікативних бар'єрів, створення емоційної єдності учасників групи. Крім того, переважна кількість завдань розминки спрямована на розвиток імпровізаційного, ситуативного мовлення.

На кожному занятті учасникам тренінгових груп пропонуються анкети та діагностичні методики. Слід зазначити, що запропоновані методики є нескладними у виконанні та обробці результатів, інтерпретація тестів пропонується одразу після їх самостійного опрацювання учасниками, що дозволяє активувати самоаналіз та саморозвиток учасників тренінгу.

Моніторинг якостей мовлення – багатоаспектний напрям роботи. В його межах здійснюється теоретичний аналіз комунікативних якостей мовлення (правильність, точність, чистота, доречність, змістовність, послідовність, багатство, емоційність) та виконання практичних завдань для напрацювання відповідних сталих навичок. Робота відбувається як індивідуально, так і в малих групах.

Чималу увагу приділено роботі над збільшенням активного словника вчителів. Це лінгвістичні ігри, що мають на меті розвиток творчих здібностей та ситуативного мовлення, розширення словникового запасу та переведення маловживаної знайомої лексики до активного використання.

Логічно тісно взаємопов'язаним із попереднім є наступний вид роботи – розвиток монологічного мовлення. З цією метою також пропонуються різноманітні творчі завдання. Виконання лінгвістичних ігор і творчих за-

вданий можливе як у малих групах, так і в індивідуальному порядку, враховуючи особливості й потреби учасників конкретних груп.

Уміння вести конструктивний діалог – актуальна потреба сьогодення.

Тренінгову роботу спрямовано у двох напрямках:

- розвиток навичок організації спілкування, керування перебігом взаємодії, доречна передача ініціативи співрозмовникові,
- напрацювання навичок активного слухання, що, як доводить педагогічна практика, також потребує серйозної уваги.

Належна увага приділяється аналізу педагогічних ситуацій. Учасники обговорюють, якими є шляхи вирішення запропонованих ситуацій та їхні наслідки. Під час групового обговорення кожен має можливість сформулювати свою точку зору та сприйняти інше бачення даного питання. Аналіз ситуацій дозволяє не лише вдосконалювати комунікативну діяльність, а ще коригувати власні особистісні риси, мотивацію, ціннісні настанови.

Розглядаючи етичні норми поведінки педагога, послуговуємось науковими розвідками Н. Щуркової, яка оперує терміном етичного захисту у спілкуванні. Дана технологія містить систему педагогічних дій, що виконують такі функції: збереження педагогом власної гідності у спілкуванні, коригування поведінки та збереження гідності учня, який порушив етичні норми поведінки [5]. Позитивна мовленнєва поведінка вчителя у конфліктних ситуаціях дає змогу підвищити рівень культури спілкування, є профілактичним засобом виникнення стресових і афектних станів, формує відповідні моральні якості учнів.

Зауважимо також необхідність психогімнастики під час проведення тренінгових занять, адже саме ці вправи дозволяють скоригувати та підвищити рівень педагогічної майстерності у використанні невербальних засобів впливу, зменшити втому і психологічну напругу, розвивати акторські здібності та формувати стресостійкість тощо.

Особливу цікавість слухачів викликали завдання риторичного практикуму. Риторика як предмет викладання у сучасній українській вищій школі та в загальноосвітніх навчальних закладах з'явилася нещодавно, набула значення протягом останніх двох десятиліть. Переважна більшість вчителів, що працюють нині у школі, до розуміння та практичного використання риторичних технік прийшли шляхом інтуїтивним, методом спроб, помилок і напрацювання власного досвіду. Організація риторичного практикуму дозволяє полегшити цей шлях і зробити його більш ефективним.

У ході риторичного практикуму ми пропонуємо до розгляду наступні питання:

- підготовка до публічного виступу та форми його виголошення,
- особистість промовця,
- способи подолання ораторського страху,
- способи передачі та сприйняття інформації,
- візуальний контакт з аудиторією,
- способи активізації уваги слухачів,
- структура промови (способи викладення матеріалу, зміст та завдання вступної, основної, заключної частин промови, мистецтво аргументації, засоби емоційного та логічного впливу на слухачів),
- комунікативні невербальні засоби,
- робота із запитаннями аудиторії.

Кожне тренінгове заняття завершується рефлексією, відтак аналіз результатів діяльності тренінгових груп здійснюється постійно, що є підґрунтям для корекції подальшої роботи. Щодо самодіагностики комунікативної компетентності та самооцінки учасників груп прослідковується закономірність: оцінювання педагогами рівня своєї роботи є переважно заниженим. Це свідчить про необхідність, з одного боку, продовження самоосвітньої діяльності та індивідуальної роботи з педпрацівниками, з іншого, про необхідність коригування, зокрема, підвищення рівня самооцінки.

Другий (дистанційний) етап тренінгу складається з 5 модулів, що містять теоретичну частину для самостійного опрацювання та практичні завдання творчого, проблемного, дослідницького характеру (на власний вибір). Матеріали розміщуються на сайті КУ «Міський методичний кабінет», зв'язок із тренером – через електронну пошту. Слід наголосити, що запровадження очно-дистанційної форми навчання є ефективним підходом до організації навчального процесу у системі освіти дорослих, поглиблює процеси самокерованості й самореалізації тих, хто навчається.

Підсумково-аналітичний етап передбачає очну форму проведення, має на меті аналіз виконання завдань дистанційного тренінгу та підведення загальних підсумків. Завершується робота творчим звітом учасників тренінгових груп, з точки зору риторики – це виступ перед незнайомою аудиторією. В якості слухачів запрошуються педагогічні працівники закладів освіти міста, студенти Інституту філології та журналістики ВДПУ ім.М.Коцюбинського, Вінницького гуманітарно-педагогічного коледжу.

Окремою самостійною формою роботи КТЦ «Крок» є проведення семінарів-тренінгів, одноденних тренінгів та малих тренінгових форм у рамках співпраці з міськими методичними об'єднаннями та загальноосвітніми навчальними закладами Вінницької міської ради.

Підводячи підсумки проведеної роботи, підкреслимо, що діяльність КТЦ організовано з урахуванням зазначених нами педагогічних умов, що сприяє активізації механізмів саморозвитку особистості вчителя, зокрема, розвитку їх комунікативної компетентності. Вчителі – учасники тренінгу відзначають, що використання запропонованих форм роботи на уроках української мови і літератури, російської мови та зарубіжної літератури, в позаурочній та гуртковій роботі сприяє формуванню мовної особистості учнів та позитивно впливає на результативність навчально-виховного процесу.

Консультативний напрям роботи включає індивідуальне та групове консультування педпрацівників з питань підготовки до конкурсів, самопрезентацій педагогів, публічних виступів, проведення уроків та різноманітних форм методичної роботи, також участь в організації та проведенні представницьких педагогічних заходів.

Досвід діяльності КТЦ «Крок» враховано у програмі авторського спецкурсу «Формування мовленнєво-комунікативної компетентності педагога в ІППО», впровадженого нами у КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти».

Слухачам курсів – вчителям філологічних спеціальностей – запропоновано теоретичний матеріал з питань змісту, структури, засобів розвитку мовленнєво-комунікативної компетентності та практичні заняття з розвитку мовлення. В основу курсу закладено комплекс активних методів навчання, робота здійснюється у системі комунікативних вправ та завдань, про які йшлося вище.

Використання активних форм роботи засвідчує, що вчителі мають чималий творчий потенціал. Переважна більшість вправ і завдань не репродуктивного, а творчого характеру, а відтак робота по розвитку мовлення сприяє зростанню активності, пробуджує особисту зацікавленість, реалізацію творчих здібностей, підвищує самооцінку, покращує психологічну атмосферу співробітництва.

Пропонуючи систему активних, особистісно-спрямованих форм роботи, де поза увагою не залишається жоден учасник навчального процесу, ми впливаємо на підвищення рівня загальної культури, підтримку позитивної

мотивації до педагогічної діяльності, розвиток навичок рефлексії, корекцію мотиваційно-ціннісної сфери особистості.

Досвід проведеної роботи також дає підстави стверджувати, що її результативність суттєво підвищується, коли здійснюється мережева взаємодія різних рівнів, зокрема: загальноосвітніх навчальних закладів, Міського методичного кабінету та Вінницької академії неперервної освіти.

Література

1. Біляев О.М. Культура мовлення вчителя-словесника. // Дивослово. 1995. – № 1. – С. 37-44.
2. Державний стандарт базової повної середньої освіти // Інформаційний вісник МО і науки України. – 2004. – № 1-2. – 64 с.
3. Заброцький М.М. Технологія розвитку комунікативної компетентності вчителя. // Практична психологія та соціальна робота. 2007. – № 1. – С. 28-32.
4. Романенко М. Методологія та зміст сучасної післядипломної педагогічної освіти. // Післядипломна освіта в Україні. – 2007. – № 1. – С. 35-38.
5. Щуркова Н.Е. Этика школьной жизни. – М., 1995. – 219 с.

ПОД- СЕКЦИЯ 1. Литературоведение.

Жаданов Ю.А.

кандидат филологических наук, доцент

Харьковский национальный университет им. В.Н. Каразина

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИЗУЧЕНИЯ УТОПИИ

Ключевые слова: утопия, антиутопия, позитивная утопия, негативная утопия.

Key words: utopia, dystopia, positive utopia, negative utopia.

Настоящая статья посвящена рассмотрению основных проблем жанровой природы позитивной и негативной утопии. Неоднозначное восприятие и дискуссионный характер данного явления были заложены произведением, давшим наименование всему направлению – «Весьма полезная, а также и занимательная, поистине золотая книжечка о наилучшем устройстве государства и о новом острове Утопия мужа известнейшего и красноречивейшего Томаса Мора, гражданина и шерифа славного города Лондона» (1516). Слово «утопия» было изобретено самим Т. Мором и в своем толковании имело изначальную двойственность: 1) *ovtopos* – (греч. *ov* – нет и *topos* – место, т.е. место, которого нет или несуществующее место; 2) *evtopos* – (греч. *ev* – наилучший, прекрасный и *topos* – место, т.е. не просто хорошее место, но совершенное, идеальное). Объединяя оба значения, получаем трактовку утопии как наилучшего места для жизни человека, которого, к сожалению, нет на земле, т.е. утопия – это, прежде всего, мечта, фантазия о лучшем, идеал, к которому нужно стремиться. В последующем все произведения, посвященные идеальному мироустройству (и до Т. Мора, и после него) стали называть утопиями. Характерно и знаменательно, что произведение, давшее извечной человеческой мечте о лучшей жизни титульное наименование, появилось именно в эпоху Возрождения – времени, когда соединилось воедино два культурных начала – классической античности и христианской средневековой духовности.

После Т. Мора произведения о совершенном мироустройстве регулярно появлялись во всех странах. При этом обнаружилась одна особенность: авторы новых миров изображали в своих творениях общества, полностью противоположные тому, в котором жили сами. Так, Платон, живя в демократическом обществе и считая его самым худшим из возможных государственных формирований, в своих диалогах созидает классовое общество, состоящее из царей-философов, всадников и ремесленников с крестьянами. Т. Мор, живя в классовом обществе ренессансной Англии,

будучи лорд-канцлером, хорошо знающим все изъяны своего времени, при создании Утопии делает акцент на равенстве граждан, общности имущества, коммунистическом мировоззрении (все утопийцы объединены в коммуны). Эти два подхода в дальнейшем будут преобладать в произведениях утопической направленности.

После выхода романа Т. Мора прошло без малого пятьсот лет и за это время понятие «утопического» приобрело «множество значений, выходящих за пределы того, которое было предложено книгой Мора» [642:12], – считает Дж. Кейтеб – одна из ключевых фигур современной утопиологии. Широта восприятия понятия утопического в полной мере характерна и для определения утопии А. Свентоховским, который воспринимает утопию как «всеобщий элемент человеческой культуры, всегда присутствующий в легендах, песнях, литературе, произведениях искусства, общественном мнении, жизненных драмах, в явных проектах и тайных заговорах, в реформах и бунтах» [372:5–6]. Отметим, что для нас важнейшим является только один аспект проявления утопического, выделенный А.Свентоховским, а именно литература, другие же его формы могут быть интересны в качестве фона, на котором произрастает утопическое в литературе. «Одним из наиболее исследованных и вместе с тем наиболее теоретически темных жанров» [757:64] считал утопию Л. Сарджент. А.Ф. Лосев высказал мысль о прозрачности и кажущейся простоте первичного восприятия утопических начал, которые «обычно считаются общепонятными и без всяких усилий переводятся на всякий другой язык, оставаясь повсюду одним и тем же словом», и в тоже время, являясь одним из «самых туманных, сбивчивых и противоречивых понятий» [263:3]. Суммируя дискуссионный характер утопий, приведем слова В. П. Шестакова, который высказал мысль о том, что «трудно, а может быть и невозможно дать однозначное и исчерпывающее определение утопии» [467:15]. Об этом же говорит и Л. Мэмфорд: «все попытки дать законченное определение «утопии» лишены смысла и бесплодны, поскольку данное понятие слишком расплывчато» [705:15]. В. Чаликова считает, что «определение утопии изменчиво» [415:2], а значит – возможно, нужно только скрупулезно собрать воедино все попытки озвучения феномена утопии.

Среди различных подходов к определению утопии можно выделить общие векторы восприятия этого сложного литературоведческого понятия. Первый обязательный постулат – *идеализация создаваемого мира*, нацеленность на идеал: «утопия – изображение несуществующего идеального общества», – считает Б. Ланин [254:1117], А. Новиков настаивает на «способности к созданию идеала» [315:136] как одной из характерных черт человека в любые времена, Ф. Мануэль определяет утопию как «всякое сочинение, где рисуется общество всеобщего благоденствия,

изображается картина идеального человеческого существования на Земле» [677:30]. Вторым неперменным постулатом является *опытно-экспериментальный характер идеального общества*. Так, Э. Баталов считает, что «установка на произвольное конструирование идеала лежит в основе утопического творчества» [27:18], ему вторит С. Батракова, утверждая, что «утопию можно определить как произвольную конструкцию идеала» [29:5]. В целом разделяя точку зрения вышеприведенных авторов, уточним лишь истоки «произвольности» идеального мироустройства. Из рассуждений и Э. Баталова и С. Батраковой получается, что любой автор может создавать какие угодно варианты совершенного мира (*произвольная конструкция*), что, в свою очередь, не совсем точно. Вспомним (мы об этом уже говорили ранее): конкретный характер и особенности нового мира каждого автора находятся в строгой зависимости от общества, в котором живет писатель, являясь полной противоположностью опостылевшей автору действительности. Поэтому *произвольная конструкция идеала* у каждого автора имеет строго индивидуальный характер и в тоже время вполне закономерное и ожидаемое художественное воплощение. Еще не читая произведение, но зная убеждения автора и время, в котором он живет, мы с большой долей вероятности можем утверждать, какой вариант утопического мира предпочтет тот или иной писатель и, как правило, не ошибемся (невозможно себе представить, что Платон в своих диалогах воспевал бы прелести демократии, а Т. Мор в «Утопии» восхищался бы тиранией). Хотя у последнего не обошлось без курьезов: великий и прозорливый мыслитель Томас Мор, поражающий последующие поколения своими озарениями и масштабным мышлением нередко в мелочах оставался заложником своего времени (сам того не замечая). Так борясь с единовластием и отстаивая интересы коммунистического общества, автор отдает пальму первенства в создании первооснов нового мира *королю* Утопу. Показывая пренебрежение и отвращение к золоту жителей Утопии, Мор в развернутом названии именуется свое творение «золотой книжечкой» (в пределах одного текста (неразрывная связь наименования и последующего содержания) получается, что книга откровений европейского мыслителя «отлита» из того же материала, что и ночные горшки, и кандалы преступников). И, как нам кажется, это не просто упущения великого автора. Все эти «оплошности» или «досадные недоразумения» лежат в той же плоскости, что и весь замысел писателя, и его художественное воплощение. Гениальность Мора состоит не только и не столько в том, что он основал новую жанровую разновидность – утопический роман, но воплотил в своем произведении изначально присущую противоречивость утопического мышления, объединяющего два противоборствующих начала – восторг реформаторского позитивно-утопического начала и скепсис антиутопического мировосприятия. Таким об-

разом, самая известная утопия всех времен и народов стала не только точкой отсчета позитивно-утопического романа, но и заложила прочную основу антиутопического дискурса.

Третий обязательный постулат – проблема *осуществленности / неосуществленности утопического идеала* – разделил исследователей на два антагонистических направления. Представители первого рассматривают утопию лишь как творческую фантазию, мечту, настаивая на том, что невозможность реализации является базовой характеристикой утопии. Так, Л. Мэмфорд, утверждает, что утопия – это «модель, идеальный образец», побуждающий лишь к созерцательному фантазированию автора, не влекущее за собой иной деятельности. «Каждая утопия пыталась представить вневременное "должно", которое никогда не могло стать "есть"» [704:273]. Для А. Фогта утопии – это «идеальные образы других миров, в возможность существования которых можно лишь верить, т.к. научно они не доказаны» [421:6]. Вторая группа ученых, исследуя утопию, выделяют в ней генетически заложенную склонность к реализации как доминирующую черту. Подобный подход стал возможным после первой в истории человечества удачной попытки воплощения утопии, произошедшей в России в 1917 году. Именно русский религиозный философ Н. Бердяев первым отметил новую черту осуществленной утопии: «Утопии оказались гораздо более осуществимыми, чем казались раньше» [46:17]. Близких взглядов на утопию придерживался и немецкий исследователь К. Мангейм (вспомним, что Германия (родина марксизма) стала первой страной октябрьской революции): «Утопии сегодняшнего дня могут стать действительностью завтрашнего дня» [276:18]. По Мангейму лишь осуществленная, реализованная утопия может считаться подлинной. Для нас в этом положении важнейшим является то, что реализованная утопия порождает почву, на которой возникает новая разновидность утопической литературы – антиутопия.

Говоря об антиутопии (или негативной утопии), прежде всего, следует отметить ее неразрывную (можно сказать генетическую) связь с традиционной (или позитивной) утопией. При этом считается, что традиционная утопия (Платон, Ямбул, Эвгемер, Т. Мор, Т. Кампанелла, Ф. Бэкон, Д. Верас, С. де Бержерак... Ж. Верн) при изображении идеального общества делает акцент на тщательной проработке государственных институтов и позиционировании позитивных черт, упуская при этом самого человека, а антиутопия нацелена на выявление негативных черт благоденствующего общества сквозь призму ощущений и восприятий отдельной личности. Но и здесь есть свои сложности: нередко одно и то же произведение разные критики определяют и как утопию, и как антиутопию (чаще всего такое наблюдается с утопическими произведениями II половины XX – начала XXI веков). Тогда на первый план выходит позиция писателя: автор постулирует изображаемое общество как позитивную утопию, или как антиутопию. Хотя и этот подход далек от оконча-

тельной и верной жанровой идентификации. Безусловно, все это ведет к дискусионности и разночтению в определении понятия негативной утопии.

В проанализированных нами подходах к выявлению особенностей антиутопии преобладают следующие важнейшие черты:

1. Антагонизм утопии и антиутопии: «утопия – мир-плюс, антиутопия мир-минус» (Э. Баталов) [26:261]; «антиутопия является Зазеркальем утопической мечты, где громоздятся искаженные, изломанные контуры утопического идеала» (В. Чаликова) [444:65].

2. Эффект предостережения в негативной утопии: «антиутопия – *всегда предостережение* против универсализации одной из возможностей жизни, одной из воспринятых человечеством к действию идей» (О. Лазаренко) [231:5]; «мир, в котором люди *не хотели бы жить*, появление которого хотели бы *предотвратить*» (Э. Баталов) [26:260];

3. Наличие или отсутствие пародийного начала: «антиутопия – пародия на жанр утопии либо на утопическую идею» (Б. Ланин) [268:34] «нельзя рассматривать антиутопию как литературу сугубо *полемического свойства*...у нее другая художественная задача: не спор с отвлеченными концепциями, а постижение реальности, в которой их пытаются осуществить» (А. Зверев) [164:34];

4. Непреложность пессимизма и трагизма в антиутопии: «*трагическая доминанта* нового жанра» (О. Сабина) [365:53]; «будущее человечества изображается в *пессимистических тонах* в виде неизбежного *вырождения* и даже *гибели*» (Ч. Кирвель) [181:170].

5. Внутрижанровые связи утопии и антиутопии: «утопию от антиутопии отличает не столько определенная литературная форма, сколько образ мышления» (Е. Шацкий) [464:21].

6. Карнавализация: «Структурный стержень антиутопии – псевдокарнавал ... основа карнавала – амбивалентный смех, основа псевдокарнавала – абсолютный страх» (Б. Ланин) [268:39].

7. Временной вектор: «если в жанре традиционной утопии происходит воображаемое обращение авторов в прошлое и настоящее, то в антиутопии всегда обращена в будущее» (С. Белокурова) [44].

Оригинальный и новаторский взгляд на литературу утопической направленности высказал Г. Морсон. Так сетуя на то, что «нередко в утопической литературе склонны видеть прямолинейное выражение утопической идеологии» (с чем критик категорически не согласен), он предлагает рассматривать утопию как «пограничный жанр» (соединяющий в себе литературу с публицистикой), как «незавершенный

диалог между утопией и антиутопией» [698:75]. Особо выделим два важных аспекта в этом высказывании: 1) связь литературной утопии и публицистики (традиционной утопической литературе всегда отказывали в художественности, упрекая в излишней публицистичности. Для Г. Морсона это не минус, а плюс: утопическая литература «охудожнивая» актуальные социальные проблемы (нередко скучные и малоинтересные широкому кругу населения) активизирует читательский интерес к злободневным вопросам современности. Высшей формой проявления синтеза художественности и публицистичности в утопической литературе стал роман Дж. Оруэлла «1984»); 2) утопическая литература воспринимается Г. Морсоном как непрерывный (пожалуй, даже вечный) диалог (не спор, не борьба, не бескомпромиссная вражда!) между утопией и антиутопией. Литература конца XX – начала XXI столетий стала тому ярчайшим подтверждением, когда сочетание утопического и антиутопического начал в пределах одного романа становится скорее правилом, нежели исключением.

Подводя итоги можно отметить следующее:

1. Изначально дискуссионный характер позитивной и негативной утопии не позволяет дать окончательное и однозначное определение этих понятий. Наиболее приемлемым определением позитивной утопии (на сегодняшний день) может быть принята трактовка Л. Сарджента: «*Утопия* – подробное и последовательное описание воображаемого, но локализованного во времени и пространстве общества, построенного на основе альтернативной социально-исторической гипотезы и организованного – как на уровне институтов, так и человеческих отношений – совершеннее, чем то общество, в котором живет автор» [415:8]

В качестве рабочего определения понятия антиутопия, предложим собственное видение этого феномена:

Антиутопия (англ. dystopia) — литературный жанр, изображающий общество, полностью противоположное утопическому, государство, в котором реализованы все утопические постулаты с целью их дискредитации. При этом каждый из авторов антиутопии, подвергая сомнению идеальность утопических миров, акцентирует внимание на тех или иных особенностях описываемого им общества, вызывающих наибольшую тревогу автора, т.е. антиутопия кроме критической по отношению к утопии функции, всегда имеет функцию предостережения от грядущих негативных явлений.

2. Современная утопическая литература через диалог утопии и антиутопии пытается найти философские, культурологические, исторические корни, истоки позитивного и негативного утопического мировосприятия, выводя тем самым осмысление этих двух начал человеческого мышления на новый уровень восприятия:

позитивная утопия – как некая общечеловеческая потребность в непрерывном поиске идеального мироустройства и антиутопия – как некое обязательное оценивающее-критическое начало, которое подвергает сомнению любые идеальные проекты. И этот диалог имеет продуктивный и открытый характер: и утопия, и антиутопия (каждая по-своему) старается приблизить человечество к лучшей, совершенной жизни, устраняя все препоны на пути к этой высокой цели. В литературоведческом плане «незавершенный диалог между утопией и антиутопией» приводит к появлению новых (ранее не существовавших) жанровых разновидностей, исследование которых является перспективным направлением современной науки.

Литература

1. Баталов Э. Я. Политическая утопия в XX веке: вопросы теории и истории / Э. Я. Баталов. – М., 1996. – 324 с.
2. Батракова С. П. Искусство и утопия : Из истории западной живописи и архитектуры XX в. / С. П. Батракова. – М. : Наука, 1990. – 304 с.
3. Белокурова С. П. Словарь литературоведческих терминов / С. П. Белокурова. – СПб. : Паритет, 2006. – 320 с.
4. Бердяев Н.А. Новое средневековье: Размышления о судьбе России и Европы / Н. А. Бердяев. – М. : Феникс, 1991. – 81 с.
5. Зверев А. "Когда пробьет последний час природы...". Антиутопия. XX век / А. Зверев // Вопросы лит. –1989. – № 1. – С. 26–69.
6. Кирвель Ч. С. Утопическое сознание: Сущность, социально-политические функции / Ч. С. Кирвель. – Минск : Университетское изд-во, 1989. – 192 с.
7. Лазаренко О. В. Русская литературная антиутопия 1900-х – первой половины 1930-х годов (проблемы жанра) : автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. филолог.наук : 10.01.01 / О. В. Лазаренко. – . – Воронеж, 1997. – 20 с.
8. Ланин Б. А. Типология жанра русской литературы / Б. А. Ланин // Российский литературоведческий журнал. – 2008. – № 3. – С. 77–86.
9. Литературная энциклопедия терминов и понятий / [под ред. А. Н. Николюкина]. – М. : НПК Интелвак, 2001. – 1600 с.
10. Лосев А. Ф. Диалектика мифа / А. Ф. Лосев. – М. : Мысль, 2001. – 560 с.
11. Мангейм К. Идеология и утопия // Мангейм К. Диагноз нашего времени / К. Мангейм. – М. : Юрист, 1994. – С. 7–260.
12. Новиков В. Возвращение к здравому смыслу: Субъективные заметки читателя антиутопий / В. Новиков // Знамя. – 1989. –№ 7. – С. 214–220.
13. Сабинаина О.В. Жанр антиутопии в английской и американской литературе 30-50-х годов XX века / О.В. Сабинаина // Вестн.Моск.ун-та. – Сер. 9. Филология. –

1990. – № 2. – С. 51–57.

14. Свентоховский А. История утопии / А Свентоховский ; [пер. с польск.]. – М. : Тип. Саблина, 1910. – 427 с.
15. Фогт А. Социальные утопии / А. Фогт ; [пер. с нем. Н. И. Стороженко]. – М. : КомКнига, 2010. – 192 с.
16. Чаликова В. Утопия и свобода / В. А. Чаликова. – М. : Весть-Вимо, 1994. – 184 с.
17. Шацкий Е. Утопия и традиция / Е. Шацкий ; [пер. с пол.; под общ. ред. В. А. Чаликовой]. – М. : Прогресс, 1990. – 454 с.
18. Шестаков В.П. Понятие утопии и современные концепции утопического / В. П. Шестаков // Вопросы философии. – 1972. – № 8. – С. 15–27.
19. Kateb G. Aware of Utopia / G. Kateb. – Urbana, Chicago, 1971. – 270 p.
20. Manuel F.U., Manuel F.P. Utopian thought in the Western world / F.U.Manuel, F.P.Manuel. – Cambridge (Mass.), 1979. – 896 p.
21. Morson G.S. The Boundaries of Genre: Dostoevsky's "Diary of a Writer" and the Traditions of Literary Utopia / Gary Saul Morson. – Austin: University of Texas Press, 1981. – XI, 219 p.
22. Mumford L. The Story of Utopias / L. Mumford. – N.Y., 1922. – 390 p.
23. Sargent L. T. British and American Utopian Literature: 1516 – 1975: An Annotated Bibliography / Lyman Tower Sargent. – Boston: G.K. Hall&Co., 1979. – 324 p.

